

Ik leer het wel!

Een systemisch N=1 onderzoek naar de invloed van de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' op de zelfwaardering van een jongen van 10 jaar met een zeer moeilijk lerend niveau op het speciaal basisonderwijs

Thera Aarnoudse
S4573137

Vaktherapie Beeldend (VR)
Hogeschool NHLStenden, Leeuwarden

Opdrachtgever:
Bob Haze
Directeur SBO De Sluis, Zwolle

Datum: 20 mei 2021

Aantal woorden (excl. voorwoord,
samenvatting, inhoud, tabellenlijst,
literatuurlijst en bijlagen): 9461

Onderzoeksbegeleider:
Martine Bootsma

Beoordelaars:
Liesbeth Bosgraaf
Celine Schweizer

VOORWOORD

"Ik leer het wel!"

Voor u ligt mijn systemisch N=1 onderzoek met de titel: 'Ik leer het wel!'. Deze heeft plaatsgevonden in het kader van mijn afstuderen aan de opleiding tot beeldend therapeut aan de NHLStenden te Leeuwarden, op de school voor speciaal basisonderwijs (SBO) De Sluis in Zwolle, in opdracht van directeur Bob Haze.

Als u deze titel uitspreekt, zult u merken dat de klemtoon veel betekenis geeft. De ene ondertoon geeft ruimte aan de 'ik'; die 'ik' doet het! De andere ondertoon benadrukt het 'leren'; 'ik' kan het nog niet, maar ik 'leer'. 'Het' biedt ruimte aan dat wat er te leren is. En de 'wel' geeft dan een zeker tegengas aan wie er mogelijk aan twijfelt dat 'ik' 'het' 'leren' zal. Want 'potjandikke, ik leer het gewoon wè!' En daarmee is de lading volledig gedekt van het proces waar ik persoonlijk doorheen ben gegaan in de uitvoer van dit onderzoek.

Een proces dat ook beoogd werd met de inzet van de interventie 'Krachtstroom' bij Jeroen¹ van 10 jaar met een zeer moeilijk lerend niveau. We bleken veel gemeen te hebben...

In het aangaan van dit onderzoek heb ik veel aan mijzelf en mijn kunnen getwijfeld. Er lagen dan ook wel veel uitdagingen; twee periodes van lockdown waarin ik niet aan het werk kon op de plek waar het onderzoek plaatsvond en een intensieve, extra baan als 'thuisjuf' te doen kreeg. Door alle covid-19-maatregelen verliep het contact met de onderzoeksbegeleider en mijn medestudenten ook anders. Ik was meer op mijzelf aangewezen. De 'paniekzone' uit het leermodel van Sellinger heb ik dan ook meer dan eens ervaren. Ook in de privésfeer speelden er zaken die mij emotioneel zeer raakten waardoor het soms worstelen was om door te gaan. Maar: ik léérde. En: ik mócht leren. Ik ben mijn onderzoeksbegeleider Martine Bootsma enorm dankbaar voor alle bemoedigende woorden en het vertrouwen in dat leerproces van mij. Hierdoor leerde ik vooral steeds weer naar mijn eigen interne 'streng twijfelaar' te zeggen dat het me wèl zou gaan lukken. Ook al was het niet perfect, zijn er fouten gemaakt en zou ik achteraf een en ander anders hebben aangepakt.

Mijn dank gaat ook uit naar al mijn docenten die mij in mijn leerproces gedurende deze prachtige opleiding tot beeldend therapeut hebben begeleid. In het bijzonder Mimy ter Braak; "in het ergste geval vinden we er wat van", Frank Straatman die een vrolijk vertrouwen in mijn leerproces uitte wanneer ik daar zo aan twijfelde en Wia van Dijk wier blik soms meer kon zeggen dan 1000 woorden.

Daarnaast wil ik mijn meest hartelijke dank uitspreken naar mijn liefste lief, Bram, en onze jongens Ben, Tom en Kick die met enorm veel geduld en liefde steeds weer mij de tijd en de ruimte gaven in de uitvoer en schrijven van dit onderzoek of juist soms mij dwongen een en ander even los te laten om daar te zijn waar ik *moest* zijn. En mijn lieve vrienden die mij lieten praten en met een kopje koffie alles weer wisten te verzachten en verhelderen.

Tenslotte: dit onderzoek wil ik opdragen aan de man die mijn Grote Voorbeeld is geweest en wie het door zijn ziekte en het geen raad weten met zijn executieve functies het niet meer lukte om te zijn wie hij wilde zijn. Ik hou van je, pap.

Thera Roosenbrand-Aarnoudse

Zwolle, 2 april 2021

¹ Om privacyredenen zijn de namen van de cliënt en zijn netwerk in dit onderzoek gefingeerd

SAMENVATTING

Zelfwaardering is de wijze waarop een individu zijn krachten en uitdagingen weet te herkennen en waarderen. Kinderen die zichzelf op gezonde wijze waarderen, geloven dat ze over competenties beschikken waar ze trots op kunnen zijn. Het opdoen van ervaringen waarin zowel falen als succes geoefend worden en het ontwikkelen van zelfregulerende vaardigheden, draagt bij aan een gezonde zelfwaardering bij kinderen met een zeer moeilijk lerend niveau (IQ 50-85). Beeldende therapie is een vorm van behandeling waarbij de ervaring van mensen ten behoeve van ontwikkelingsprocessen centraal staat. Uit onderzoek blijkt dat de inzet van beeldende therapie verbetering kan geven ten aanzien van onder andere het zelfbeeld, autonomie, emotieregulatie en omgaan met eigen beperkingen. De school voor speciaal basisonderwijs De Sluis in Zwolle heeft als doel zijn leerlingen adaptief en betekenisvol onderwijs te bieden. In dat kader is de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' ontwikkeld waarmee Jeroen van 10 jaar met een zeer moeilijk lerend niveau ervaringen werd geboden in het gebruik van gereedschap, waarmee beoogd werd dat hij een ontwikkelingsproces aan kon gaan die verbetering geeft op zijn zelfwaardering.

Met behulp van dit systemisch N=1 onderzoek is gezocht naar het antwoord op de vraag:

'In hoeverre is er resultaat waarneembaar van de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' op de zelfwaardering van Jeroen van 10 jaar oud die een zeer moeilijk lerend niveau heeft?'

Met 3 deelvragen zijn daarop antwoorden geformuleerd met betrekking tot de mate van verandering, de door het netwerk ervaren verandering en de verandering in het beeldend ontwikkelingsproces van de cliënt tijdens de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom'. Hierbij is gebruik gemaakt van interviews en vragenlijsten waarmee gedrag door het netwerk is geëvalueerd en de Leermotivatietest voor het basisonderwijs waarmee de cliënt zelf kon weergeven hoe hij zichzelf ervaart in schoolse situaties.

Uit de resultaten blijkt dat er verbetering is waargenomen met betrekking tot de ontwikkeling en de zelfwaardering van deze cliënt. Voor verder onderzoek wordt aanbevolen meer in te zoomen op veranderingen in specifiek probleemgedrag aangaande de zelfwaardering van een cliënt uit de doelgroep 'kinderen met zeer moeilijk lerend niveau op het speciaal basisonderwijs in de leeftijd van 8 – 12 jaar die vanwege een kwetsbare zelfwaardering kampen met leerproblemen en bijkomende klachten'.

Keywords

Beeldende therapie, creatieve therapie, vaktherapie, orthopedagogische werkwijze, licht verstandelijke beperking, LVB, zeer moeilijk lerend niveau, leerproblemen, gereedschap, zelfwaardering, zelfvertrouwen, leermotivatatie, doorzetten, kinderen, speciale behoeften, speciaal basisonderwijs, executieve functies, mindset, systemische N=1, gevalstudie

SUMMARY

Self-esteem is the way in which an individual knows how to recognize and value his strengths and challenges. Children who value themselves in a healthy way believe they have competences they can be proud of. Gaining experiences in which both failure and success are practiced and the development of self-regulating skills contributes to a healthy self-esteem in children with mild intellectual disabilities (IQ 50-85). Art therapy is a form of treatment in which the experience of people for the benefit of developmental processes is central. Research shows that the use of Art therapy can improve self-image, autonomy, emotion regulation and coping with one's own limitations. The school for special primary education De Sluis in Zwolle aims to offer its students adaptive and meaningful education. In that context, the Art therapeutic intervention 'Krachtstroom'² was developed with which Jeroen (not his real name) of 10 years old and with a mild intellectual disability, was offered experiences in the use of tools, with the aim that he could start a developmental process that improves his self-esteem.

Using this systemic N = 1 study, the answer was sought to the question:

'To what extent does the Art therapeutic intervention 'Krachtstroom'² give results on the self-esteem of Jeroen of 10 years old with a mild intellectual disability?'

Answers were formulated with 3 sub-questions with regard to the degree of change, the change experienced by the network and the change in the artistic developmental process of the client during the Art therapeutic intervention 'Krachtstroom'. For this purpose, interviews and questionnaires were used to evaluate behavior by the network and the 'Leermotivatietest' (Learning Motivation Test) for primary education, which allowed the client to indicate how he experiences himself in school situations.

The results show that improvement has been observed with regard to the development and self-esteem of this client. For further research, it is recommended to zoom in on changes in more specific problem behavior regarding the self-esteem of a client from the target group 'children with a mild intellectual disability in special primary education aged 8 - 12 years who are struggling with learning difficulties and additional complaints due to a vulnerable self-esteem'.

Keywords

Art therapy, Creative therapy, Expressive Arts therapy, orthopedagogical method, mild intellectual disability, MID, learning difficulties, tools, self-esteem, self-confidence, learning-motivation, perseverance, children, special needs, special primary education, executive functions, mindset, systemic N=1, casestudy

² 'Krachtstroom' in Dutch means 'Power Flow'

INHOUD

TABELLENLIJST	7
1. INLEIDING	
1.1. Context en analyse van het vraagstuk	8
<i>Onderzoekskader</i>	
<i>Beeldende therapie</i>	
<i>School voor speciaal basisonderwijs</i>	
<i>De cliënt</i>	
<i>Kwetsbare zelfwaardering</i>	
<i>Zeer moeilijk lerend niveau</i>	
<i>Executieve functies</i>	
1.2. De brede interventie	10
1.3. Belang en doelstelling	11
1.4. Samenvattende probleemstelling	11
1.5. Hoofdvraag en deelvragen	12
2. METHODE	
2.1 Beschrijving N=1 methode	13
2.2. Onderzoekspopulatie	13
2.3. Operationalisatie van het begrip zelfwaardering	13
<i>Leermotivatietest voor het basisonderwijs</i>	
<i>De zelfwaardering die zich uit in het dagelijks leven van Jeroen</i>	
<i>Het Expressive Therapies Continuüm (ETC) en de Staalkaart Executieve Functies</i>	
<i>vanuit de Mediërend Leren Theorie (SEF-MLT)</i>	
2.4. Methode deelvraag 1	14
<i>Dataverzameling</i>	
<i>Data-analyse</i>	
<i>Verantwoording keuzes</i>	
2.5. Methode deelvraag 2	15
<i>Dataverzameling</i>	
<i>Data-analyse</i>	
<i>Verantwoording keuzes</i>	
2.6. Methode deelvraag 3	16
<i>Dataverzameling</i>	
<i>Data-analyse</i>	
<i>Verantwoording keuzes</i>	
2.7. Beantwoording hoofdvraag	17
2.8. Ethische overwegingen	17
3. RESULTATEN	
3.1. Resultaten deelvraag 1	18
3.2. Resultaten deelvraag 2	20
3.3. Resultaten deelvraag 3	21

4. CONCLUSIE, DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN	
4.1. Conclusie	24
4.2. Discussie	25
4.3. Aanbevelingen	26
LITERATUUR	27
BIJLAGEN	
1 Verklaring geheimhouding en zorgvuldige omgang met persoonsgegevens door onderzoeker	32
2 Afstudeerovereenkomst	33
3 Toestemmingsverklaring wettelijk vertegenwoordigers	37
4 Analyse aanmeldingsgesprek en dossier	38
5 Topiclijst voor netwerk	40
6 Opgestelde topics en vragen voor semigestructureerd interview 'voor' moeder en opgestelde vragen voor semigestructureerd interview 'na' moeder	43
7 Opgestelde topics en vragen voor semigestructureerd interview met leerkracht	45
8 Analyse schriftelijke en mondelinge toelichtingen door het netwerk	46
9 Toelichting op en analyse van vragenlijst LMT-BO en concluderende verslagen orthopedagogen	52
10 Introductie op de beeldend therapeutische interventie Krachtstroom	56
11 Model dat gebaseerd is op het Leerzone model van Senninger	60
12 Door cliënt gekozen werkvorm vanuit interventie 'Krachtstroom'	61
13 Het Expressive Therapies Continuüm en een koppeling aan de verschillende executieve functies	62
14 De 'Staalkaart executieve functies' Mediërend Leren Theorie (SEF-MLT) en de Piramide van de cognitieve functies	63
15 Analyse van beeldaspecten en materiaalhantering gedurende 8 sessies	65
16 Toestemmingsformulier voor publicatie in de HBO-Kennisbank	78
17 Invulformulier scripties	79
18 Transcriptie interview moeder 'voor'	81
19 Transcriptie interview moeder 'na'	97
20 Transcriptie interview leerkracht 'voor'	121
21 Advies onderzoeksbegeleider praktijk	130
22 Begeleidende mail bij advies onderzoeksbegeleider praktijk	132
23 Beoordelingsformulier Afstudeeronderzoek N=1 (Versie 2018-2020)	133

TABELLENLIJST

Tabel 3.1.1. *Resultaten nulmeting LMT-BO*

Tabel 3.1.2. *Resultaten nameting LMT-BO*

Tabel 3.1.4. *Mate van door netwerk waargenomen veranderingen na interventie 'Krachtstroom'*

Tabel B.4.1. *Terugkerend gedrag (gelinkt aan LMT-BO) vanuit schooldossier 2019-2020 verwerkt tot topics om mee te nemen in vragenlijsten en interviews*

Tabel B.4.2. *Verhouding indicator tot zelfwaardering ervaren door netwerk zoals beschreven bij aanmeldingsgesprek vanuit verslag beeldend therapeut*

Tabel B.8.1. *Kleurcodering in eerste instantie van verschillende topics*

Tabel B.8.2. *Kleurcodering in tweede instantie van verschillende topics*

Tabel B.8.3. *Overzichtstabel van wie op welke wijze en wanneer (voor en/of na) heeft geëvalueerd*

Tabel B.8.4. *Overzicht van mondelinge en/of schriftelijke toelichtingen door ouders*

Tabel B.8.5. *Overzicht van mondelinge en/of schriftelijke toelichtingen leerkracht vorig jaar (leerkracht 19/20) en huidige leerkrachten; leerkracht 1 en leerkracht 2*

Tabel B.9.1. *Overzicht van door Jeroen ingevulde scores nulmeting en nameting LMT-BO met Selectie van specifieke vragen die door de cliënt bij de nul- en nameting verschillend zijn beantwoord, gerelateerd aan zelfwaardering*

Tabel B.15.9. *Schema gereedschap en materiaalgebruik, geel gearceerd is meer dan de helft van de keren*

Tabel B.15.10. *Schema materiaalhantering zoals zichtbaar vanuit het ETC, geel gearceerd is toename in 2^e helft, blauw gearceerd is afname in tweede helft*

Tabel B.15.11. *Schema materiaalhantering zoals zichtbaar vanuit de Staalkaart Executieve Functies vanuit de Mediërend Leren theorie (SEF-MLT), geel gearceerd is toename in 2^e helft*

1.1. Context en analyse van het vraagstuk

Onderzoekskader

Dit onderzoek vindt plaats op de school voor speciaal basisonderwijs (SBO) De Sluis in Zwolle, als afstudeeropdracht aan de opleiding Beeldende therapie aan de Hogeschool NHLStenden te Leeuwarden. Spreen (2016): "Het Stenden predikaat staat garant voor een hooggekwalificeerde beroepsbeoefenaar met een 'onderzoeksblik'." Om die reden is er gekozen voor een systemisch N=1 onderzoek waarin het onderzoek zich richt op 1 specifieke cliënt en diens netwerk om zodoende in beeld te krijgen welke invloed een beeldend therapeutische interventie heeft gehad op het verbeteren van de krachten en/of het verminderen van de problemen van deze cliënt.

Beeldende Therapie

Beeldende therapie (BT) is naast o.a. psychomotorische en muziektherapie een subdiscipline onder de overkoepelende naam vaktherapie. Vaktherapie kenmerkt zich door de 'creatief therapeutische driehoek' waarin een essentiële rol is weggelegd voor zowel de therapeut als de cliënt als ook de mediumactiviteit. Bij BT wordt daarbij gebruik gemaakt van materiaal dat beroep doet op zowel de fysieke sensaties als ook de interne belevingen daarbij; "Niet leren via het begrijpen (cognitie) maar door het bewerken van gevoelens (affecten)" (Bosgraaf, Pattiselanno, Spreen & Van Hooren in Nieuwenhuis, Smelt, Van der Vlucht, Van der Ende & Vos, 2020). Door het aangaan van ervaringen in een therapeutische setting ontstaat er ruimte voor het ontwikkelen van vaardigheden ten behoeve van het welzijn (Grabau, Visser, 1996; Schweizer, 2009). Nationaal en internationaal is er veel aandacht voor de evidence based onderbouwing van het effect van BT. Recent onderzoek toont aan dat de inzet van BT een verbetering geeft ten aanzien van onder andere het zelfbeeld, autonomie, emotieregulatie en omgaan met eigen beperkingen (Haeyen, van Hooren, Chakhssi, 2020). Met betrekking tot het effect van BT op psychosociale problematiek bij kinderen toont een recente studie naar beeldend therapeutische interventies aan dat de inzet ervan zeer effectief kan zijn (Bosgraaf, Spreen, Pattiselanno & Van Hooren, 2020). BT wordt bij kinderen vaak ingezet ter verbetering van het zelfbeeld, de versterking van het zelfvertrouwen en het oefenen van psychosociale vaardigheden. Op het speciaal basisonderwijs hebben kinderen relatief vaak te maken met leer- en gedragsproblemen (Zweers, 2018). Daarom is daar extra aandacht voor het ontwikkelen van vaardigheden die het welzijn van kinderen verbeteren (Bremer, Van der Vegt, 2021).

School voor speciaal basisonderwijs De Sluis

SBO De Sluis biedt onderwijs aan ongeveer 100 leerlingen waarbij er zodanige gedrags- of ontwikkelingsproblemen aanwezig zijn dat zij gebaat zijn bij intensieve ondersteuning. Op SBO De Sluis worden op laagdrempelige wijze interventies ingezet die gericht zijn op het ontwikkelen van vaardigheden die bijdragen aan de motivatie van het kind om te leren en het verbeteren van het zelfvertrouwen, emotieregulatie en het doorzettingsvermogen. Daarbij wordt er ook gebruik gemaakt van een beeldend therapeut die op vrijwillige basis een werkervaringsplek wordt geboden. BT kan zo geïndiceerd worden vanuit een binnen-schools overleg. Er wordt gewerkt vanuit een orthopedagogische werkwijze waarbij de therapeut ondersteunt in de ontwikkeling van het kind, naast ook een steunende werkwijze die zich richt op het scheppen van veiligheid en het herstellen van (emotioneel) evenwicht (Schweizer, 2009; Smeijsters, 2008; Van Zadelhoff in Schweizer, 2006).

Jeroen¹, de cliënt die in dit onderzoek centraal staat, is een van deze leerlingen.

¹ Om privacyredenen zijn de namen van de cliënt en zijn netwerk in dit onderzoek gefingeerd

De cliënt

Jeroen is 10 jaar en zit in groep 7. Omdat hij een ontwikkelingsachterstand liet zien is hij in groep 3 vanuit een reguliere basisschool op SBO De Sluis gekomen. Vanuit in 2016 en 2018 afgenomen intelligentietests, de WISC-III, bleek een totaal IQ-score rond 65 met een harmonisch profiel. Deze score wijst erop dat Jeroen een 'zeer moeilijk lerend niveau' heeft. Jeroen is de oudste uit een gezin van 3. Zijn broertje en zusje hebben beiden een gemiddeld IQ. Jeroen werd zich steeds meer bewust van het verschil tussen hemzelf en zijn broertje en zusje. Hij kon daar dan gefrustreerd over zijn; 'ik kan nog steeds niet met de binnenkant van mijn voet schieten'. Jeroen is medisch onderzocht op een mogelijke oorzaak van zijn moeilijk lerend niveau en motorische ontwikkelingsachterstand. Er is een kleine genetische afwijking gevonden, maar daarvan zijn geen specifieke gevolgen bekend.

Zijn ouders en leerkrachten merkten op dat Jeroen sterk de neiging had om iets wat hem moeilijk lijkt, uit de weg te gaan. Ook kon Jeroen blokkeren als hij boos of verdrietig is, hij wilde dan niet praten en liep weg uit de klas. Daarnaast liet Jeroen een sterk wisselend doorzettingsvermogen zien. Als hij niet begrijpt wat er van hem wordt verwacht of als hij iets niet zo leuk vindt, kon hij snel opgeven. Omgaan met afleiding was daarbij een uitdagende factor. Jeroen kon zich moeilijk afsluiten voor wat er om hem heen gebeurt, 'hij ziet alles'. Vertrouwen krijgen van zijn begeleider (leerkracht of ouders) was een helpende factor. Als zijn begeleider voor hem gelooft in zijn kunnen, nam zijn motivatie en inzet toe. Zijn ouders en zijn leerkrachten gunden Jeroen dat zijn zelfwaardering verbeterde zodat hij daarin minder afhankelijkheid van zijn netwerk zou laten zien. Om die reden is in juni 2020 Jeroen aangemeld voor BT bij hem op school. Bij het aanmeldingsgesprek voor de behandeling van Jeroen is gekomen tot de formulering van de hulpvraag 'help mij om mijn zelfwaardering te verbeteren'.

Kwetsbare zelfwaardering

Zelfwaardering is de wijze waarop een individu zijn krachten en uitdagingen weet te herkennen en waarderen (Güldner, 2017). Kinderen die zichzelf op gezonde wijze waarderen, geloven dat ze over competenties beschikken waar ze trots op kunnen zijn. Een van de belangrijkste aspecten in de ontwikkeling van de zelfwaardering van kinderen is het ervaren van de invloed die het kan uitoefenen; de zelfstandigheid ofwel autonomie (Claes et al, 2018; Deci en Ryan, 2000; Kohnstamm II, 2002, pp.125-137). Door daarin succeservaringen op te doen en te leren omgaan met falen, ontwikkelt een kind een gezonde zelfwaardering. Wanneer het kind zichzelf ten opzichte van leeftijdsgenoten niet vergelijkbaar kan waarderen, stagneert de ontwikkeling van de eigen autonomie: 'ik kan dat niet'. Wanneer de wijze waarop een kind zichzelf waardeert bijdraagt aan zijn gedrags- en ontwikkelingsproblemen, is het een kwetsbare zelfwaardering te noemen (Güldner, 2017). Een kwetsbare zelfwaardering uit zich bijvoorbeeld in weinig zelfvertrouwen, emotieregulatie-problemen, weinig doorzettingsvermogen en een lage motivatie om te willen presteren op school. Güldner stelt dat "bijna alle stoornissen raken aan zelfwaardering, of er zelfs geheel mee samenhangen" (Güldner in Koopmans en Logt, 2018). Het is dus belangrijk om in beeld te krijgen of zelfwaardering ten grondslag ligt aan de ervaren problematiek van een kind en om daar dan op te interveniëren. Het opdoen van ervaringen waarin zowel falen als succes geoefend worden, draagt bij aan een gezonde zelfwaardering (Van Doorn & Van Loo, 2019).

Bij veel kinderen op het speciaal basisonderwijs is een kwetsbare zelfwaardering ontstaan doordat zij hebben ervaren dat zij 'het anders doen dan anderen'. Het is wenselijk om vaardigheden te ontwikkelen die een gunstig effect hebben op de reductie van klachten en de schoolse setting lijkt daarvoor de uitgelezen plek (Van Heycop ten Ham, Hulsbergen en Bohlmeijer, 2016; Deenik, Van Winkelhof, Van 't Land, 2020).

Zeer moeilijk lerend niveau

Op het speciaal basisonderwijs hebben kinderen vaak te maken met leer- en gedragsproblemen die voortkomen uit een cognitieve beperking (Zweers, 2018). Onder een zeer moeilijk lerend niveau verstaan we een IQ-score tussen de 50 en de 85. Er wordt bij een dergelijke score ook wel gesproken van een licht verstandelijke beperking

(LVB) (Moonen, Boeschoten, Wissink, 2018). Kinderen die zeer moeilijk leren, lopen een verhoogd risico op het ontwikkelen van een kwetsbare zelfwaardering, zij hebben een 3 tot 4 keer grotere kans op emotionele problemen, gedragsproblemen en/of psychiatrische stoornissen (Kaldenbach, 2015; Morisse, Ronsse, et al, 2012; Doşen, 2007; Dekker & Koot, 2003 in De Wit, Moonen, Douma, 2011; Claes et al, 2018). Het Landelijk kenniscentrum LVB (2017) pleit ervoor om kinderen met een zeer moeilijk lerend niveau op tijd passend te begeleiden: "ter voorkoming van (...) faalervaringen, gevoelens van frustratie en een negatief zelfbeeld, wat vervolgens de verdere ontwikkeling kan belemmeren, omdat ze gedemotiveerd raken als ze niet aan de verwachtingen kunnen voldoen". Naast problemen in het geheugen zijn bij kinderen met een zeer moeilijk lerend niveau vaak ook de executieve functies in mindere mate ontwikkeld.

Executieve functies

"Onze cognitieve functies bepalen hoeveel we weten, wat we weten en wat we zouden kunnen (gaan) doen, onze executieve functies bepalen of, hoe en wanneer we iets doen" (Lezak et al, in Van Doorn & Van Loo, 2019). Kinderen met een moeilijk lerend niveau ervaren moeite met vaardigheden als doelbewust handelen, het ontwikkelen van strategieën, planning en met het goed reageren op veranderingen en opdoemende problemen, waarbij zij het einddoel in gedachten moeten houden (Moonen et al, 2018). Het opdoen van ervaringen waarin zowel falen als succes geoefend worden en de ontwikkeling van de executieve functies gestimuleerd wordt, draagt bij aan een gezonde zelfwaardering (Van Doorn & Van Loo, 2019; Van Heycop ten Ham, Hulsbergen en Bohlmeijer, 2016; Deenik, Van Winkelhof, Van 't Land, 2020; Claes et al, 2018). Ten bate van een optimale leermotivatie wil SBO De Sluis daarom mogelijkheden bieden om leerlingen te stimuleren in de ontwikkeling van hun executieve functies. Met betrekking tot de hulpvraag van Jeroen is daarom keuze gemaakt voor de beeldend therapeutische interventie 'Krachtroom' die inzet op de ontwikkeling van de executieve functies.

1.2. De brede interventie

'Krachtstroom' (zie Bijlage 10) is een interventie die in de BT kan worden geïntegreerd specifiek op het inzicht krijgen in en de stimulering van de ontwikkeling van kinderen in de leeftijd van 8 tot 18 jaar. De interventie is op SBO De Sluis door de beeldend therapeut ontwikkeld vanuit de ervaring dat kinderen baat hebben bij de inzet van gereedschappen in een therapeutische context. Deze interventie werkt vanuit het Expressive Therapies Continuüm (ETC) (Hinz, 2009) en de Mediërend Leren Theorie (MLT) (Van Doorn & Van Loo, 2019). Beide interveniëren op het ontwikkelingsproces van een kind, specifiek met betrekking tot de executieve functies. Het ontwikkelen van de executieve functies van een kind bevordert een gezonde zelfwaardering waarin bij zowel het ETC als de MLT het uitgangspunt is dat iedereen zich kan ontwikkelen. Hierdoor ontstaat als overstijgend thema 'je kunt altijd leren', dat visueel ondersteund wordt met een model dat gebaseerd is op het Leerzone model van Senninger (2000) (zie Bijlage 11). Het ETC maakt inzichtelijk op welke wijze het materiaal bijdraagt aan de persoonlijke ontwikkeling. Het uitgangspunt daarbij is dat materiaal eigenschappen draagt om een analoog ontwikkelingsproces in de therapie te bewerkstelligen (Grabau, Visser, 1996; Hinz, 2009; Schweizer, 2009; Smeijsters, 2014; Fikke, Pénczes, Van Hooren, 2017). Met het raamwerk ETC worden de verschillende ontwikkelingsniveaus weergegeven met betrekking tot de fysieke, emotionele en cognitieve ontwikkeling (zie Bijlage 13). Door daaruit te kijken naar de wijze waarop de cliënt te werk gaat, wordt inzicht verkregen in of en waar een cliënt vastloopt en welke stappen er in een vaktherapeutische setting aangeboden kunnen worden om deze ontwikkeling weer op gang te brengen. Er is daarin aandacht voor het zintuiglijke omhoog gaan naar meer concrete vormen- en kleurentaal, maar ook voor de bewustwording van het zintuiglijke wanneer er vooral conceptueel of symbolisch gewerkt wordt.

Met deze stimulering ontstaat er ruimte voor de ontwikkeling van de executieve functies (zie tabel B.13.2, Bijlage 13). Bezien vanuit de MLT uit zich dat in executieve functies die vanuit het zintuiglijk aandachtig zijn komen tot hogere cognitieve functies als bijvoorbeeld organiseren en plannen of voor het voorkomen van blokkeren in het proces door bewust te zijn van het aandachtig zijn voor wat er zintuiglijk is waar te nemen (zie figuur B.14.1, Bijlage 14). Beide theorieën werken zo ontwikkelingsgericht waarin aandacht is voor lichaamsbewustzijn en aandachtregulatie om van daaruit te komen tot het ervaren van meer controle, autonomie en emotieregulatie. Ook is in beide theorieën aandacht voor de 'op- en neergaande beweging' daarin, want (bijvoorbeeld): organiseren kan nooit zonder goed te kijken (Van Loo en Van Doorn, 2019).

De interventie is ingezet met de verwachting dat deze Jeroen zou uitdagen om concentratie in te zetten en die te verbeteren, weerstand aan te gaan en te overwinnen en emoties te ervaren en te leren herkennen. Ook was de verwachting dat het overstijgende thema 'je kunt altijd leren' hem zou laten groeien in het vertrouwen in zijn eigen kunnen. Dit alles zou naar verwachting zijn zelfwaardering versterken: "De wijze waarop de cliënt met beeldend materiaal werkt is (...) analoog aan hoe hij zich innerlijk voelt (het kernzelf, red.) en hoe hij ook buiten de therapie handelt. Ontdekkingen in het beeldend handelen worden op analoge wijze overgebracht naar situaties buiten de beeldende therapie" (Smeijsters, 2014).

1.3. Belang en doelstelling

Met behulp van dit onderzoek is geëvalueerd in hoeverre de interventie 'Krachtstroom' invloed heeft op de zelfwaardering van één specifieke cliënt met een zeer moeilijk lerend niveau binnen het speciaal basisonderwijs.

Het belang van dit onderzoek is dus op verschillende niveaus te bezien. Niet in het minst zijn op microniveau de resultaten van belang voor Jeroen en zijn omgeving. Zij krijgen zo inzicht in de al dan niet effectieve uitwerking van de inzet van de interventie op de problematiek van Jeroen.

Op mesoniveau zijn de uitkomsten van belang voor de ontwikkelaar van de interventie die als doel heeft de interventie daarmee te verbeteren om te komen tot een interventiebeschrijving die vaker ingezet zal worden op de school waar dit onderzoek plaatsvindt, SBO De Sluis in Zwolle. Daarmee wordt beoogd bij te dragen aan de verbetering van de executieve functies van de leerlingen ten bate van het verbeteren van de zelfwaardering dat een weerslag geeft op het leerrendement.

Op macroniveau ligt het belang bij een evidence based onderbouwing van beeldend therapeutische interventies ten behoeve van de gezonde ontwikkeling en het welzijn van kinderen met een zeer moeilijk lerend niveau, IQ 50 – 85. Het is bekend dat deze doelgroep gebaat is bij interventies waarbij ontwikkelingsgericht gewerkt wordt (Dosen, 2010). BT lijkt daarom bij uitstek geschikt. Dit onderzoek draagt bij aan het inzichtelijk maken van wat de werkzame factoren zijn van deze specifieke beeldend therapeutische interventie waarmee wordt tegemoetgekomen aan de behoefte aan een breder aanbod van effectieve interventies voor deze doelgroep (De Wit, Moonen, Douma, 2011).

1.4. Samenvattende probleemstelling

Binnen het speciaal basisonderwijs ervaren relatief veel kinderen met een zeer moeilijk lerend niveau problemen met het doorzettingsvermogen, zelfvertrouwen en de leermotivatie wat samenhangt met een kwetsbare zelfwaardering.

Jeroen heeft een kwetsbare zelfwaardering dat zich uit in een lage concentratie, het uit de weg gaan van ervaringen die hij verbindt met 'mogelijk falen' en niet om hulp durven vragen. De interventie 'Krachtstroom' is ingezet met de verwachting dat Jeroen daarna

beschikt over een meer gezonde zelfwaardering wat zich uit in meer doorzettingsvermogen en zelfvertrouwen en een verbeterde leermotivatatie en daardoor beter om kan gaan met 'faal- en succeservaringen', zich beter kan concentreren, minder snel zal 'blokkeren' en zijn emoties beter kan reguleren.

1.5. Hoofdvraag en deelvragen

Hoofdvraag – In hoeverre is er resultaat waarneembaar van de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' op de zelfwaardering van Jeroen van 10 jaar oud met een zeer moeilijk lerend niveau?

Deelvraag 1 – In welke mate zijn er veranderingen waarneembaar in de zelfwaardering en de daaraan gerelateerde klachten van Jeroen volgens hemzelf en zijn netwerk na toepassing van de beeldende interventie 'Krachtstroom'?

Deelvraag 2 – In hoeverre zijn er veranderingen waargenomen in de zelfwaardering en de daaraan gerelateerde klachten van Jeroen volgens hemzelf en zijn netwerk na toepassing van de beeldende interventie 'Krachtstroom'?

Deelvraag 3 – Welke veranderingen in het beeldend ontwikkelingsproces van Jeroen zijn waarneembaar gedurende de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' en hoe verhouden die zich tot zijn zelfwaardering?

2.1 Beschrijving systemische N=1 methode

Dit onderzoek maakt gebruik van de systemische N=1 methode die zich kenmerkt door de werking van de interventie op zowel kwalitatieve als kwantitatieve wijze te verkennen vanuit één cliënt en zijn betrokken netwerk.

De N=1 methode vindt plaats volgens een aantal stappen waarin, na het vaststellen van de problematiek van een cliënt en het kiezen voor een passende interventie, met hulp van een gevalideerd meetinstrument en het bevragen van personen uit het netwerk van de cliënt onderzocht wordt welke invloed er is geweest van de interventie op de problematiek van die cliënt (Spren, 2016). In dit onderzoek wordt daarbij gebruik gemaakt van spiegelende weergave van het medium in de therapie door te analyseren op welke wijze de cliënt gebruik heeft gemaakt van het materiaal en hoe die verband houdt met de overige resultaten.

2.2. Onderzoekspopulatie

Dit onderzoek richt zich op 1 cliënt uit de doelgroep 'kinderen met zeer moeilijk lerend niveau op het speciaal basisonderwijs in de leeftijd van 8 – 12 jaar die vanwege een kwetsbare zelfwaardering kampen met leerproblemen en bijkomende klachten'. Daarbij is in dit onderzoek ook zijn netwerk betrokken; zijn moeder, zijn vader, zijn leerkracht van vorig jaar en zijn beide huidige leerkrachten.

2.3. Operationalisatie van het begrip zelfwaardering

Leermotivatietest voor het basisonderwijs

Om inzicht te krijgen in hoe en in welke mate er bij Jeroen sprake is van een kwetsbare zelfwaardering, is er op advies van de bij de school betrokken orthopedagoog gebruik gemaakt van de, in het basisonderwijs veel gebruikte meetinstrument, Leermotivatietest voor het basisonderwijs (LMT-BO) (De Vos, Oosterveld, 2009). De LMT-BO bestaat uit 78 stellingen waarvan de cliënt kan aangeven of dat wel, niet of soms door de cliënt herkend wordt bij zichzelf en is afgenomen en geanalyseerd door een deskundige, in dit geval de orthopedagoog. De LMT-BO brengt in beeld in welke mate er in de schoolse setting blijkt dat er sprake is van een kwetsbare zelfwaardering die zich uit in 4 (onderwijs-gerelateerde) persoonlijkheidsfactoren:

1. leermotivatietest, 2. zelfvertrouwen, 3. doorzettingsvermogen en 4. sociale wenselijkheid.

De LMT-BO is geschikt voor kinderen van groep 6 - 8. Uitgangspunt daarin is dat wanneer een kind hoog scoort op de factoren 1 t/m 3, het zijn kunnen op positieve wijze waardeert. De 4^e factor, 'sociale wenselijkheid', maakt inzichtelijk of er sprake kan zijn van een neiging zichzelf in een onrealistisch gunstig daglicht te stellen waaruit alsnog een kwetsbare zelfwaardering blijkt. Door voorafgaand aan de interventie deze test af te nemen ontstaat er een 'nulmeting' (Verhoeven, 2016). De meting na de inzet van de interventie heet dan de 'nameting'. Door de resultaten van deze twee testen naast elkaar te leggen, ontstaat er inzicht in of en welke veranderingen er zijn die corresponderen met de zelfwaardering van Jeroen (zie tabel B.9.1., Bijlage 9). Analyse van welke vragen er verschillend van elkaar zijn beantwoord, ontstaat er inzicht in of en welke veranderingen er zijn in hoe Jeroen zichzelf waardeert.

De zelfwaardering die zich uit in het dagelijks leven van Jeroen

Om inzicht te krijgen in hoe de zelfwaardering en de veranderingen daarin zichtbaar worden in het dagelijks leven van Jeroen is ook het netwerk betrokken in dit onderzoek. Daarvoor is voorafgaand aan de interventie het schooldossier geanalyseerd met betrekking tot de rapportages over het gedrag van de cliënt door de leerkrachten over tot dan toe verlopen schooljaar (zie tabel B.4.1.A., Bijlage 4). Daaruit en vanuit het aanmeldingsgesprek (zie tabel B.4.2., Bijlage 4) en met hulp van de LMT-BO zijn 10 topics beschreven die werden voorgelegd aan leden van het netwerk (zie Bijlage 5). Gevraagd werd: "In welke mate ervaar je dat Jeroen problemen ervaart met...":

1. zelfstandig werken, 2. goed opletten, 3. aangaan van iets nieuws, 4. initiatief nemen, 5. iets doen dat hij spannend vindt, 6. concentreren, 7. doorzetten, 8. hulp vragen, 9. over gevoelens praten, 10. omgaan met verwachtingen van anderen. Het netwerk gaf verschillende voorbeelden van hoe deze 10 topics zich uitten in het dagelijks leven van Jeroen. Er ontstond op die wijze geen eenduidig kwalitatief beeld met betrekking tot hoe daaruit de zelfwaardering van Jeroen bleek. De semigestructureerde interviews met de moeder en een van de leerkrachten en de schriftelijke, open toelichtingen van de vader en de andere leerkrachten waren daarom een belangrijke aanvulling.

Het Expressive Therapies Continuüm (ETC) en de Staalkaart Executieve Functies vanuit de Mediërend Leren Theorie (SEF-MLT)

De beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' is gericht op het aangaan en het oefenen van de verschillende executieve functies waar beroep op wordt gedaan dankzij de specifieke eigenschappen van gereedschap zoals de zaag, boormachine en schroevendraaiers. Van de wijze waarop de zelfwaardering van Jeroen zichtbaar wordt in het werken met het materiaal in de therapie is met hulp van het ETC (Hinz, 2009) (zie Bijlage 13) en SEF-MLT (Van Doorn & Van Loo, 2019) (zie Bijlage 14) geanalyseerd welke veranderingen er in de executieve functies zichtbaar zijn geworden tijdens het werken gedurende de interventie. Een vanuit het ETC waargenomen gebruik van het raamwerk en met hulp van het SEF-MLT waargenomen veranderingen in de executieve functies zijn te relateren aan veranderingen in de zelfwaardering doordat daarmee zichtbaar wordt of en hoe er ontwikkelstappen worden genomen. Het niet tot nauwelijks nemen van ontwikkelstappen indiceert dat Jeroen zijn eigen kunnen, al dan niet bewust, negatief waardeert. Het nemen van ontwikkelstappen is een indicatie dat Jeroen zijn eigen kunnen op positieve wijze waardeert.

2.4. Methode deelvraag 1

In welke mate zijn er veranderingen waarneembaar in de zelfwaardering en de daaraan gerelateerde klachten van Jeroen volgens hemzelf en zijn netwerk na toepassing van de beeldende interventie 'Krachtstroom'?

Dataverzameling

Door de orthopedagoog is voorafgaand aan (nulmeting) en na (nameting) de inzet van de interventie 'Krachtstroom' de LMT-BO (De Vos, Oosterveld, 2009) bij Jeroen afgenomen. Daarnaast zijn door de leerkracht en de moeder van Jeroen voor en na de inzet van de interventie met hulp van een vragenlijst de 10 opgestelde topics gescoord doormiddel van een 5-punt Likertschaal (zie Bijlage 5). Zij gaven daarmee aan in welke mate zij de door Jeroen ervaren moeite zagen daarin, variërend van 1 'helemaal niet', naar 2 'een beetje niet', 3 'neutraal', 4 'een beetje wel', tot 5 'helemaal wel'.

Data-analyse

De door Jeroen ingevulde antwoorden op de LMT-BO vragenlijst zijn door de orthopedagoog geanalyseerd en in twee tabellen ondergebracht die zo de resultaten weergeven van de nulmeting (voor) en de nameting (na).

De resultaten van de door moeder en de leerkracht ingevulde scorelijsten, zijn overzichtelijk ondergebracht in een grafiek en ter analyse met elkaar vergeleken met hulp van de N=1 tool 2.0, ontwikkeld binnen de NHLStenden (2018). In deze tool zijn de meetmomenten, de respondenten en de gescoorde topics ondergebracht. Na invoeren van de verschillende scores van de verschillende respondenten op de verschillende meetmomenten, heeft de N=1 tool de NAP berekend, Non-overlap of All Pairs (Parker & Vannest, 2009 in Handleiding N=1-Tool voor Systemisch N=1, 2017), waardoor zichtbaar wordt of en welke verandering er heeft plaatsgevonden ten aanzien van de beschreven topics. De NAP is altijd een waarde tussen 0 en 1. Een NAP boven de 0,5 staat voor een toename in de ervaren problematiek. Van een betekenisvolle toename kan gesproken worden als de NAP groter is dan 0,65. Bij een waarde onder de 0,5 blijkt een afname in de ervaren problematiek, waarbij een NAP kleiner dan 0,35 staat voor een betekenisvolle afname. De cohen's *d* (Cohen, 1988, en Sawilowsky, 2009, in Handleiding N=1-Tool voor Systemisch N=1, 2017) maken daarin inzichtelijk hoe sterk de verandering is. De Gower Legendre index, GLi, (Gower, 1971, en Gower & Legendre, 1986, in Handleiding N=1-Tool voor Systemisch N=1, 2017) geeft weer in welke mate er overeenstemming is tussen de respondenten. De GLi geeft een getal weer tussen de 0 en hoe dichter de GLi bij de 1 komt, hoe sterker de mate van overeenstemming is. Bij een GLi groter dan 0.700 is er te spreken van voldoende overeenstemming tussen de respondenten om een analyse te doen die voldoende betrouwbaar is.

Het bleek dat in de scorelijst 'na' een fout was geslopen waardoor de ene lijst vroeg om te scoren met betrekking tot de ervaren moeite en de andere vragenlijst met betrekking tot de ervaren kracht. Bij de analyse zijn daarom de scores gecheckt en waar nodig aangepast (Verhoeven, 2016).

Verantwoording keuze

De LMT-BO is een binnen het basisonderwijs veelgebruikt meetinstrument om te meten in welke mate er in de schoolse setting blijkt dat er sprake is van een kwetsbare zelfwaardering die zich uit in 4 (onderwijs-gerelateerde) persoonlijkheidsfactoren.

De N=1 tool is een door de NHLStenden aangedragen analyse-instrument die door alle NHLStenden-studenten die een N=1 onderzoek doen, gebruikt wordt.

2.5. Methode deelvraag 2

In hoeverre zijn er veranderingen waargenomen in de zelfwaardering volgens Jeroen en zijn netwerk na toepassing van de beeldende interventie 'Krachtstroom'?

Dataverzameling

Jeroen heeft met de LMT-BO 78 stellingen gescoord die te herleiden zijn tot zijn beleving ten aanzien van motivatie voor leren, doorzettingsvermogen, zelfvertrouwen en sociale wenselijkheid. De LMT-BO is voor en na de inzet van de interventie ivm zwangerschapsverlof door 2 verschillende orthopedagogen afgenomen. Zij hebben beiden een verslag gemaakt van hun bevindingen tijdens de afname (zie Bijlage 9).

Het netwerk heeft op verschillende wijzen voor en na de inzet van de interventie bijgedragen aan het geven van inzicht in of en welke veranderingen er zijn waargenomen met betrekking tot de zelfwaardering van Jeroen (zie tabel B.8.3., Bijlage 8).

Moeder en een van de leerkrachten hebben beiden voor en na de interventie de verschillende topics gescoord en hebben daarbij sommige scores toegelicht. Vader heeft besloten vooraf een beschrijving via de mail te geven van hoe hij de problematiek van Jeroen ervaarde. Ook de leerkracht van het vorige schooljaar heeft dit van te voren gedaan omdat zij betrokken was geweest bij de aanmelding en zodoende meer inzicht kon geven in de reden voor aanmelden. Voor de inzet van de interventie hebben er semigestructureerde interviews plaatsgevonden met de moeder van Jeroen en met een van zijn leerkrachten. Daarbij werd gevraagd om meer inzicht in de problematiek

waarmee Jeroen was aangemeld voor de beeldende therapie (zie Bijlage 6 en Bijlage 7). Na de inzet van de interventie hebben de andere leerkracht en vader ook de scores op de formulieren ingevuld en een toelichting gegeven. Moeder is wederom geïnterviewd met open vragen om haar ervaringen weer te geven (zie Bijlage 6). Hiervoor had de leerkracht die eerder geïnterviewd was geen tijd. Aanvullend is het schooldossier geanalyseerd met betrekking tot de rapportages over het gedrag van de cliënt door de leerkrachten over tot dan toe verlopen schooljaar (zie tabel B.4.1.A., Bijlage 4), voorafgaand aan en na de inzet van de interventie. Hiermee ontstaat een breed beeld van hoe de problematiek en de veranderingen daarin van Jeroen is ervaren.

Data-analyse

Om inzicht te krijgen in de ervaren verandering met betrekking tot zijn zelfwaardering, is in de resultaten van de LMT-BO gekeken naar welke veranderingen in de antwoorden tussen de nulmeting en de nameting er zijn en een overzicht gemaakt van de veranderde antwoorden op vragen die zich verhouden tot zijn zelfwaardering (zie tabel B.9.1., Bijlage 9). De verslagen van beide orthopedagogen waren samenvattend en zijn om die reden niet verder geanalyseerd (Zie Bijlage 9). De opgenomen interviews zijn getranscribeerd (zie Bijlagen 16, 17 en 18) en samen met de ontvangen bevindingen en toelichtingen die door de respondenten zijn gegeven geanalyseerd. Doordat de respons laag en wisselvallig was, is ervoor gekozen te analyseren door middel van 'editing' met betrekking tot directe en indirecte verwijzingen naar de te scoren topics als 'sensitizing concepts' (Baarda, 2019) (zie tabellen B.8.4. en B.8.5., Bijlage 8. Informatie die niet relevant is voor het onderzoek, is uit de transcripten geschrapt (Verhoeven, 2016).

Verantwoording keuze

De schriftelijke en mondelingen toelichtingen vanuit het netwerk bieden gelegenheid om de problematiek van de cliënt zoals die zich in het dagelijks leven uit, in beeld te krijgen met betrekking tot hoe deze wordt *ervaren*.

2.6. Methode deelvraag 3

Welke veranderingen in het beeldend ontwikkelingsproces van Jeroen zijn waarneembaar gedurende de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' en hoe verhouden die zich tot zijn zelfwaardering?

Dataverzameling

De beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' bestond uit 8 sessies en heeft gelegenheid geboden aan Jeroen om met verschillende intensiteit met verschillende soorten gereedschap en materiaal te werken (zie Bijlage 10). De sessies zijn met toestemming opgenomen op beeld en geluid. Deze opnames (film en foto's) zijn geobserveerd met betrekking tot materiaalgebruik en materiaalhantering en ondergebracht in een observatieoverzicht per sessie. Ook is gekeken naar de wijze waarop Jeroen zijn werkstuk bij de evaluatie in de 8^e sessie heeft gepresenteerd en hoe hij daarbij zelf vertelde over het gebruikte materiaal en gereedschap (zie Bijlage 15).

Data-analyse

Door middel van de SEF-MLT (Van Doorn & Van Loo, 2019) (zie Bijlage 14) en het ETC (Hinz, 2009) (zie Bijlage 13) is inzichtelijk gemaakt op welke wijze de cliënt tijdens de beeldende therapie aan het werk is gegaan met betrekking tot materiaalkeuze en materiaalhantering (zie tabel B.15.2. en tabel B.15.3., Bijlage 15). Beeldanalyse van het ontstane werk met betrekking tot vorm, kleur, oppervlak, compositie en ruimte (zie Bijlage 15) is daarbij ingezet. Aanvullend is een schema gemaakt van hoe vaak Jeroen met welk materiaal heeft gewerkt (zie tabel B.15.9., Bijlage 15) om zo inzicht te krijgen of en hoe er met materiaal gewerkt is door Jeroen.

Verantwoording keuze

Het ETC en de SEF-MLT zijn onderdeel van de theorieën waarmee de interventie 'Krachtstroom' onderbouwd is. Het ETC is binnen de BT een veelgebruikt en uniek instrument om het beeldend ontwikkelingsproces van een cliënt inzichtelijk te maken. De SEF-MLT is een uniek instrument om de executieve functies van een cliënt inzichtelijk te maken.

2.7. Beantwoording hoofdvraag

Hoofdvraag: In hoeverre is er resultaat waarneembaar van de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' op de zelfwaardering van Jeroen die een zeer moeilijk lerend niveau heeft?

Vanuit de beantwoording op de 3 verschillende deelvragen komt een conclusie die antwoord geeft op deze hoofdvraag. De ervaren kwaliteit is van belang, dit onderzoek richt zich juist op dat deel van het menszijn; de zelfwaardering, de beleving van de waarde van zichzelf. Het kwantitatieve antwoord is daarbij van sterk toegevoegde waarde. Omdat die de resultaten meetbaar maakt en zo ook inzicht geeft in of er niet toch nog steeds sprake is van een ongezonde zelfwaardering; als de problematiek sterk aanwezig blijft maar Jeroen een andere, meer positieve zelfwaardering uit.

2.8. Ethische overwegingen

Dit onderzoek vindt plaats in samenwerking met een minderjarige. Om die reden is het van extra groot belang om in het onderzoek de privacy op gepaste wijze te waarborgen. Van de therapie zelf worden geen gedetailleerde verslagen gemaakt voor in het schooldossier. Ouders worden via e-mail op de hoogte gebracht van dat wat er in de therapie wordt besproken en geoefend. De therapie vindt plaats op een voor het kind bekende plek in de school, tijdens schooltijd. Het kind mag ten alle tijden zelf aangeven als het de ruimte wil verlaten. Wanneer het kind informatie deelt in het kader van de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling zoals die in de school bekend is, zullen de stappen die daarin staan aangegeven worden opgevolgd. Het behandelplan en het evaluatieverslag van de therapie worden in eerste instantie met ouders gedeeld, ook met het kind besproken en, na toestemming van de ouders, met de school gedeeld en dan opgeslagen in het leerlingvolgsysteem van de school. In het schrijven met betrekking tot het onderzoek zullen geen persoonlijke gegevens van het kind of zijn netwerk worden opgenomen. Relevante gegevens worden zoveel mogelijk veralgemeniseerd. De leden van het netwerk die betrokken zijn in het onderzoek, krijgen inzage voordat het onderzoek gepubliceerd wordt.

Eventuele bezwaren zullen in overweging genomen worden in samenspraak met de opdrachtgever, Bob Haze.

De onderzoeker verbindt zich aan geheimhouding door het ondertekenen van de 'Verklaring geheimhouding en zorgvuldige omgang met persoonsgegevens door studentonderzoeker' (zie Bijlage 1).

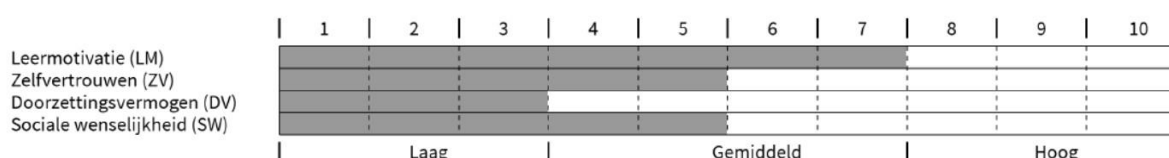
Tijdens het onderzoek wordt alle data die tijdens het onderzoek verzameld is, zorgvuldig bewaard in het onlinesysteem dat de opdrachtgever daarvoor beschikbaar stelt. Zodra het onderzoek is afgerond zal alle data zoals opnames, ingevulde vragenlijsten, scorelijsten en afgenomen interviews, worden vernietigd. De beeldende resultaten worden aan de client meegegeven.

De wettelijk vertegenwoordigers zullen hun deelname aan het onderzoek bevestigen door het ondertekenen van de toestemmingsverklaring (zie Bijlage 3).

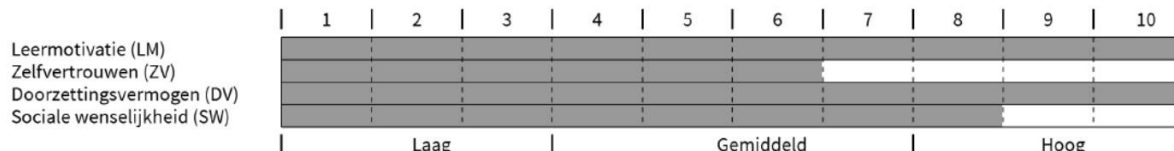
3.1. Resultaten deelvraag 1

In welke mate zijn er veranderingen waarneembaar in de zelfwaardering en de daaraan gerelateerde klachten van Jeroen volgens hemzelf en zijn netwerk na toepassing van de beeldende interventie 'Krachtstroom'?

Jeroen heeft met de vragenlijst van de Leermotivatietest voor het basisonderwijs (LMT-BO) (De Vos, Oosterveld, 2009) (zie Bijlage 9) 78 stellingen gescoord die te herleiden zijn tot de beleving van zijn zelfwaardering; leermotivatie (LM), zelfvertrouwen (ZV), doorzettingsvermogen (DV) en sociale wenselijkheid (SW). De 1^e maal (nulmeting) een week na de kennismaking met de beeldend therapeut een aantal dagen voor de start van de therapie. De 2^e maal (nameting) was 9,5 week later, een week na de evaluatie van de therapie. De resultaten (figuur 3.1.1. en figuur 3.1.2.) laten een significante groei zien op alle 4 de gebieden waarbij die van het 'doorzettingsvermogen' (DV) het meest opvallend is: van 3 (laag) naar 10 (zeer hoog).

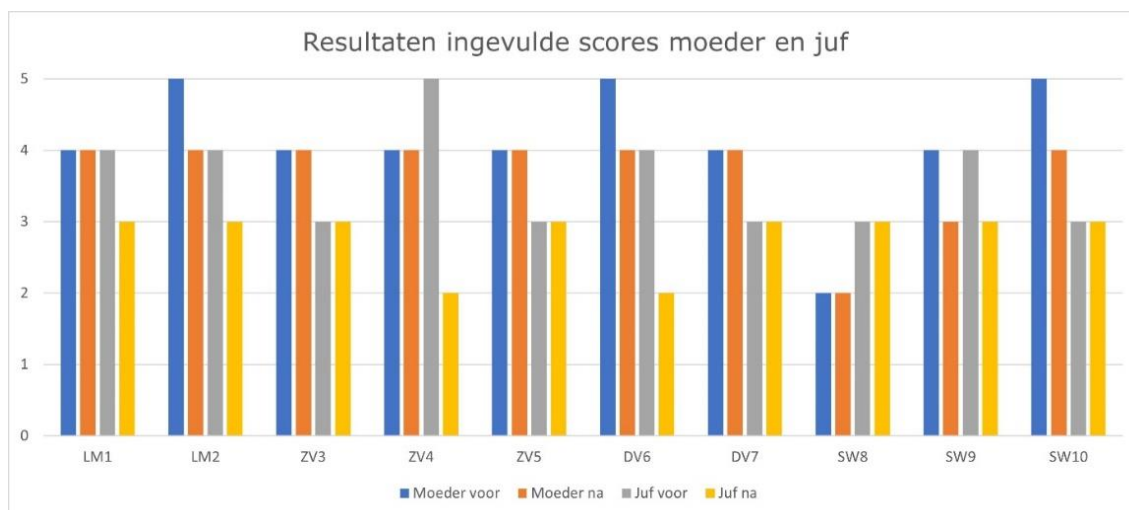
Figuur 3.1.1. Resultaten nulmeting LMT-BO, herdrukt van door orthopedagoog beschreven rapportage

Figuur 3.1.2. Resultaten nameting LMT-BO, herdrukt van door orthopedagoog beschreven rapportage

Dat Jeroen ook hoger scoort op de sociale wenselijkheid (SW) geeft een kanttekening op de scores; "Leerlingen met een hoge score trachten eerder afkeuring te vermijden. Men moet er op bedacht zijn dat de leerling ook op de andere kenmerken een te positief beeld schildert van zichzelf" (De Vos, Oosterveld, 2009). Bij deelvraag 2 wordt er ingegaan op de vragen die Jeroen heeft beantwoord en welke veranderingen daarin te zien zijn.

Een overzicht van de op de vragenlijsten ingevulde scores door moeder en de leerkracht is weergegeven met hulp van een grafiek (figuur 3.1.3.). De afkortingen LM, ZV, DV en SW op de X-as verwijzen naar de 4 LMT-BO factoren waaraan de topics 1 t/m 10 gerelateerd zijn. De getallen op de Y-as, 1 t/m 5, relateren aan in welke mate zij de door Jeroen ervaren moeite zagen daarin, variërend van 1 'helemaal niet', naar 2 'een beetje niet', 3 'neutraal', 4 'een beetje wel', tot 5 'helemaal wel':

Figuur 3.1.3. Resultaten ingevulde scores moeder en 'juf' (leerkracht)

Wat nu opvalt is dat *specifiek* ten aanzien van 'doorzetten' de respondenten aangeven geen verandering te hebben waargenomen terwijl bij de LMT-BO dat er zo uitspringt. En andersom is opvallend dat de respondenten aangaven dat ten aanzien van 'omgaan met de verwachtingen van anderen' (SW10) zij verbetering of geen verslechtering zien waar het resultaat van de SW bij de LMT-BO kan duiden op 'sociaal wenselijk gedrag'.

Tabel 3.1.4. Door netwerk waargenomen veranderingen na interventie 'Krachtstroom'

Gedrags-indicatoren	NAP-score	Mate van effect Cohen's <i>d</i>	GLi 1	GLi 2
Leermotivatie (LM)				
1. Zelfstandig werken	0.250	Groot -1.000	1.000	0.750
2. Goed opletten	0.125	Zeër groot -1.414	0.750	0.750
Zelfvertrouwen (ZV)				
3. Aangaan van iets nieuws	0.500	Geen 0.000	0.750	0.750
4. Initiatief nemen	0.125	Zeër groot -1.342	0.750	0.500
5. Iets doen dat hij spannend vindt	0.500	Geen 0.000	0.750	0.750
Doorzettingsvermogen (DV)				
6. Concentreren	0.125	Zeër groot -1.342	0.750	0.500
7. Doorzetten	0.500	Geen 0.000	0.750	0.750
Sociale wenselijkheid (SW)				
8. Hulp vragen	0.500	Geen 0.000	0.750	0.750
9. Over gevoelens praten	0.000	Zeër groot -INF	1.000	1.000
10. Omgaan met verwachtingen van anderen	0.375	Klein -0.447	0.500	0.750
NAP totaalscore over alle items	0.302	-	0.775	0.725

Ten aanzien van de 10 topics gerelateerd aan deze 4 door de LMT-BO gemeten persoonlijkheidsfactoren, die voor en na de interventie gescoord zijn door de moeder en een van de leerkrachten van Jeroen, blijkt na analyse met hulp van de N=1 tool een NAP totaalscore van 0.302 (tabel 3.1.4.). Daarmee wordt een betekenisvolle afname in de problematiek zichtbaar. Met hulp van de Cohen's *d* is vervolgens inzichtelijk gemaakt welke vragen welke mate van verandering weergeven. De Gower Legendre index (GLi) laat bij de eerste meting een totaalscore zien van 0.775 en bij de tweede meting 0.725. Daaruit blijkt voldoende overeenstemming tussen de beide respondenten om een betrouwbare weergave te kunnen geven, met de kanttekening dat deze door slechts 2 van de 4 gevraagde respondenten beide keren is ingevuld en daarmee een schraal beeld geeft. Ook bleek dat de vraagstelling niet altijd op eenzelfde manier geïnterpreteerd werd en dat de te weinig specifiek beschreven topics teveel ruimte gaven voor diverse invalshoeken met betrekking tot de problematiek. Hierdoor geven de resultaten van deze vragenlijst mogelijk geen valide beeld. De kwalitatieve verwerking van de gegevens in deelvraag 2 en een aanvullend beeld vanuit het beeldend ontwikkelingsproces bij deelvraag 3 zullen daarom een belangrijke aanvulling geven.

3.2. Resultaten deelvraag 2

In hoeverre zijn er veranderingen waargenomen in de zelfwaardering volgens Jeroen en zijn netwerk na toepassing van de beeldende interventie 'Krachtstroom'?

De door Jeroen gescoorde 78 stellingen van de LMT-BO geven een indicatie van hoe hij zichzelf waardeert in een schoolse setting. Uit de nameting met de LMT-BO blijkt dat Jeroen op alle 4 de factoren een groei laat zien (zie figuur 3.1.1 en figuur 3.1.2.). Analyse van de vragenlijst (zie tabel B.9.1., Bijlage 9) laat zien dat Jeroen bij de nameting vaker aangeeft dat hij leren leuk vindt, dat hij ervaart hoe gevoelens als angst, spanning en zenuwachtigheid bij kunnen dragen aan zich sterker voelen en goed kunnen presteren op school, dat een fout maken niet zo erg is, hij lang kan doorwerken, gevoelens als boosheid vaker uit en het minder belangrijk vindt wat andere kinderen van hem vinden. In het concluderende verslag heeft de orthopedagoog beschreven dat uit de LMT-BO blijkt dat Jeroen nu een hogere waardering van het doorzettingsvermogen ervaart, de aandacht ten aanzien van het schoolwerk langer denkt vol te kunnen houden, zijn best gaat doen als hij er slecht voor staat en net zo lang door wil gaan met iets moeilijks tot het hem wel lukt.

Doordat vanuit het netwerk de respons laag en wisselvallig was, is ervoor gekozen de interviews en ingevulde vragenlijsten te analyseren door middel van 'editing' met betrekking tot directe en indirecte verwijzingen naar de te scoren topics als 'sensitizing concepts' (Baarda, 2019) (zie tabellen B.8.4. en B.8.5., Bijlage 8). Analyse van de semigestructureerde interviews vooraf liet zien dat ten aanzien van de ervaren problematiek er bij de moeder en de leerkracht minder overeenstemming is dan uit de resultaten bij deelvraag 1 bleek (zie tabel B.8.4 en tabel B.8.5., Bijlage 8). De leerkracht gaf aan weinig tot geen problematiek te zien in het gedrag van Jeroen en vroeg zich af of er sprake zou kunnen zijn van een kwetsbare zelfwaardering. Daarbij gaf ze als kanttekening dat ze Jeroen nog niet zo lang kende, dit gesprek vond plaats in de 6^e week na de zomervakantie. In het gesprek is daarom gevraagd op welke manier de overdracht tussen de twee leerkrachten (de leerkracht van vorig jaar en een van de leerkrachten van dit jaar) heeft plaatsgevonden. De leerkracht gaf daarbij aan dat niet alle in de vragenlijst benoemde problematiek besproken was. En de problematiek die wel besproken was - grote moeite hebben met concentratie en doorzetten - had zij nog niet op die manier bij hem ervaren. Bij het doorvragen bleek wel dat zij had gezien dat Jeroen sterk kon blokkeren wanneer hij emotioneel werd overweldigd, door boosheid of verdriet. Ook kon hij zich moeilijk verweren tegen kinderen die niet aardig tegen hem deden.

Na de therapie heeft de leerkracht alleen nog aangegeven dat het haar opgevallen is dat hij wat betreft het verwoorden van zijn gevoelens geen groei heeft laten zien.

De andere leerkracht heeft vooraf geen respons gegeven maar geeft na de therapie aan te zien dat Jeroen nu in sociaal spel meer bewuste keuzes maakt met wie en wat hij wil spelen.

Vader gaf van te voren aan dat Jeroen snel kon opgeven als hij iets te moeilijk of niet leuk vindt. Na de therapie heeft hij aangegeven dat nog steeds wel te zien maar ook te merken dat Jeroen ervoor openstaat om gemotiveerd te worden en dan toch het werk weer oppakt. Ook zegt hij te zien dat Jeroen in een fase komt waarin hij meer zelf wil doen en minder hulp wil, wat vader als positief ervaart.

Moeder gaf in het voor-interview aan de kwetsbare zelfwaardering zeker wel bij hem te herkennen. Ze gaf aan dat te zien in hoe hij teleurgesteld kan zijn over dat hij soms dingen minder goed kan dan bijvoorbeeld zijn jongere broertje. Of dat hij snel opgeeft als hij vermoedt iets niet te kunnen. In het na-interview benoemde ze te merken dat hij meer zelfstandigheid laat zien. Als voorbeeld gaf ze aan dat hij op eigen initiatief een boodschappenlijst verder had aangevuld met een tussengerecht waarbij het haar op was gevallen dat hij de menulijst heel uitgebreid had aangepakt.

Moeder gaf verder van tevoren aan te hopen dat hij bij de inzet van de therapie trots zou ervaren. In het nagesprek gaf zij aan dat zij dit inderdaad bij hem heeft gezien. Hij kon enthousiast vertellen over wat hij tijdens de therapie had gedaan en keek ernaar uit om verder te gaan met zijn werkstuk. Ook zag zij tijdens de presentatie van zijn werkstuk dat hij echt zichzelf was en veel enthousiasme en trots liet zien met betrekking tot wat hij gemaakt en gedaan had tijdens de therapie.

Om na te gaan welke waarnemingen er in de 3 maanden na de therapie gerapporteerd waren met betrekking tot de zelfwaardering van Jeroen, heeft er nogmaals een dossieronderzoek plaatsgevonden. Daaruit bleek dat er geen specifieke problemen meer waren gerapporteerd en dat tijdens het voortgangsgesprek tussen de leerkrachten en de ouders van Jeroen (persoonlijke communicatie, 11 maart 2021) werd geconcludeerd dat Jeroen tot dan toe dit schooljaar sociaal emotioneel en in lezen (van leesniveau groep 4 (M4) naar leesniveau groep 6 (E6)) een vooruitgang heeft laten zien.

3.3. Resultaten deelvraag 3

Welke veranderingen in het beeldend ontwikkelingsproces van Jeroen zijn waarneembaar gedurende de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' en hoe verhouden die zich tot zijn zelfwaardering?

Uit analyse van de materiaalhantering met behulp van het ETC (zie Bijlage 15) blijkt dat Jeroen in de eerste fase van de therapie sterk aan het werk was vanuit de beleving van het materiaal; in de eerste sessies werden vooral de perceptuele, kinesthetische en sensorische componenten zichtbaar (zie tabel B.15.10., Bijlage 15). Jeroen liep daarbij bijvoorbeeld veel 'doelloos' door de ruimte terwijl hij allerlei dingen even aanraakte, indrukte of aandraaide (zie Bijlage 15) en wilde veel verschillende materialen kortdurend proberen (zie Bijlage 15). Tijdens deze sessies maakte Jeroen een aantal kleine losse werkjes, waar hij zich niet mee leek te verbinden; het stelt niets concreets voor en er wordt ook letterlijk niet iets aan elkaar verbonden (geen gebruik van plakband, lijm of schroef) (zie figuur 3.3.1).

In sessie 4 heeft Jeroen de keuze gemaakt voor werkvorm 4 van de interventie (zie Bijlage 12). Deze werkvorm biedt gelegenheid om vanuit het gehele ETC te werken en heeft als doel om te spelen met vormen en die te concretiseren tot een concept. Jeroen koos een stoomboot van Sinterklaas te gaan maken. Vanaf toen is er in het ETC ook meer beweging tussen de componenten cognitie, perceptie en affectie zien in het beeldend proces van Jeroen (zie tabel B.15.10., Bijlage 15); er kwam meer betrokkenheid en aandacht voor wat hij wilde gaan maken, wat er te zien zou gaan zijn en wat hij dan mooi vond. Daarvoor maakte hij gebruik van zijn associatie, 'waar zou

deze vorm kunnen passen?', maar ook van een meer conceptuele benadering; 'hoe lang moeten deze houtjes worden om op een bepaalde plek van de boot te passen en hoe ga ik dat doen?' (zie figuur 3.3.2.) en 'waar wil ik de verschillende decoratieve elementen plaatsen op de stoomboot?' (zie figuur 3.3.3 en figuur 3.3.5.). Affectie ten opzichte van zijn werk bleek uit de wijze waarop Jeroen zijn werk heeft gedecoreerd; met veel zorg en vanuit zijn persoonlijke voorkeur voor wat hij mooi vindt (zie figuur 3.3.5).

*Fig. 3.3.1
Werk sessie 2; uitproberen kolomboor*

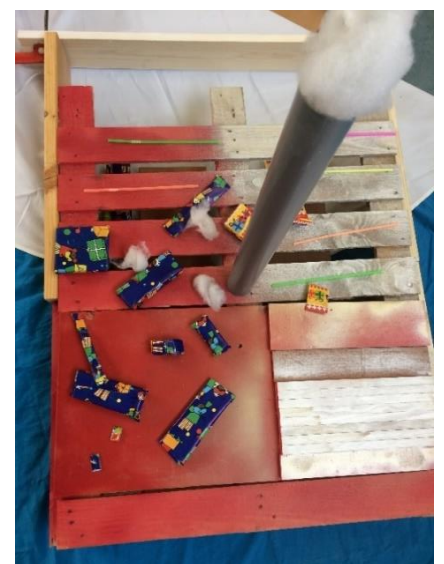
*Fig. 3.3.2
Werk sessie 6; houtjes op maat voor
afdekken opening in Stoomboot*

*Fig. 3.3.3
Werk sessie 7; spuitverven delen
van Stoomboot*

*Fig. 3.3.4
'Stoomboot' - totaalindruk*

*Fig. 3.3.5
'Stoomboot' - bovenaanzicht*

Analyse met behulp van de SEF-MLT MLT (zie tabel B.15.11, Bijlage 15) maakt zichtbaar dat Jeroen in de eerste sessie initiatief toonde maar dat zijn aandacht ook snel weer verslapte en hij zich snel liet afleiden. Dit werd het sterkst zichtbaar in zijn pogingen om te gaan zagen. Nadat de beeldend therapeut hem in de 2^e sessie vroeg of hij het wilde dat de plank doorgezaagd zou worden, lukte het hem wel om door te zetten. Toen experimenteerde hij ook met verschillende zaagsoorten. In het werken met de kolomboor liet Jeroen veel plezier en concentratie en aandacht zien. Wel bleef het werken kortdurend en met weinig doelgerichtheid. Tijdens de 4^e sessie heeft de beeldend therapeut Jeroen gelegenheid geboden om na te denken over wat hij aan het eind van de therapie wilde kunnen laten zien en hem zodoende gestimuleerd tot het komen tot meer doelmatig gedrag. De analyse maakt inzichtelijk dat Jeroen vanaf toen meer volgehouden aandacht, taakinitiatie, planning en organisatie liet zien. Dit wordt bijvoorbeeld zichtbaar in de wijze waarop Jeroen de elementen binnen het werk 'Stoomboot' heeft geordend: er zijn bewuste keuzes gemaakt en er is een geheel ontstaan (zie figuur 3.3.4). Samen met de beeldend therapeut Jeroen ervoor gekozen het werkstuk te presenteren in de centrale hal van de school, op een tafel met daaronder door Jeroen gekozen kleden. Zowel de leerkracht als de ouders van Jeroen merkten op dat Jeroen, hoewel hij van te voren stellig aan had gegeven dat niet te willen, toch besloot zijn werk aan zijn klas te laten zien en daar trots bij ervoer, waaruit emotieregulatie bleek.

Vanuit de aanvullende analyse werd een duidelijke voorkeur zichtbaar voor het werken met hout en het werken met gereedschap, hiermee heeft hij iedere sessie gewerkt (zie tabel B.15.9., Bijlage 15). Daarbij werd een voorkeur zichtbaar voor 4 soorten gereedschap; zaag, bankschroef, kolomboormachine en lijmkleem. De zaag heeft hij het meest gebruikt. Deze gereedschappen kenmerken zich in het (stevig) kunnen vasthouden en weer loslaten of het kunnen 'doorklieven' van stevig materiaal zoals het materiaal van zijn voorkeur; hout.

4.1. Conclusie

'Krachtstroom' is een beeldend therapeutische interventie waarmee Jeroen van 10 jaar met een moeilijk lerend niveau ervaringen in het gebruik van gereedschap aan kon gaan waarmee beoogd werd dat daarmee werd bijgedragen aan zijn ontwikkelingsproces om zo verbetering te geven op zijn zelfwaardering. Hij kon snel blokkeren wanneer hij iets moest doen op school dat hem moeilijk leek en kon zijn emoties en aandacht moeilijk reguleren in situaties waarbij hij zich emotioneel geraakt voelde, bijvoorbeeld in het contact met klasgenoten. Ook kon Jeroen bij zijn ouders aangeven te ervaren ten opzichte van anderen minder goed te presteren.

Met behulp van dit systemisch N=1 onderzoek is gezocht naar het antwoord op de vraag:

'In hoeverre is er resultaat waarneembaar van de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' op de zelfwaardering van Jeroen van 10 jaar oud die een zeer moeilijk lerend niveau heeft?'

Met 3 deelvragen zijn daarop antwoorden geformuleerd met betrekking tot de mate van verandering, de door het netwerk ervaren verandering en de verandering in het beeldend ontwikkelingsproces van Jeroen tijdens de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom'.

Met behulp van de Leermotivatietest voor het basisonderwijs (LMT-BO) (De Vos, Oosterveld, 2009) is gemeten in welke mate er verandering is waargenomen met betrekking tot de 4 onderwijsgerelateerde persoonlijkheidsfactoren leermotivatie, zelfvertrouwen, doorzettingsvermogen en sociale wenselijkheid, waarmee een indicatie wordt gegeven aangaande de zelfwaardering van Jeroen. Uit de nameting bleek op alle 4 de factoren een verbetering waar te nemen en wel het sterkst op 'doorzettingsvermogen'. De conclusie van deze meting is dat de zelfwaardering van Jeroen is verbeterd; in de nameting geeft hij vaker aan dat hij leren leuk vindt, dat hij ervaart hoe gevoelens als angst, spanning en zenuwachtigheid bij kunnen dragen aan zich sterker gaan voelen en goed kunnen presteren op school, dat een fout maken niet zo erg is, hij lang kan doorwerken, gevoelens als boosheid vaker uit en het minder belangrijk vindt wat andere kinderen van hem vinden.

Zijn moeder en leerkracht hebben met hulp van een vragenlijst 10 opgestelde topics gescoord doormiddel van een 5-punt Likertschaal. Zij konden daarmee aangeven in welke mate zij zagen dat Jeroen moeite ervoer in 1. zelfstandig werken, 2. goed opletten, 3. aangaan van iets nieuws, 4. initiatief nemen, 5. iets spannends doen, 6. concentratie, 7. doorzetten, 8. hulp vragen, 9. over zijn gevoelens praten en 10. omgaan met verwachtingen van anderen. Hoewel deze topics onvoldoende specifiek waren en veel ruimte gaven voor interpretatie en daardoor de verschillende observanten verschillende situaties voor zich haalden waarin zij daaraan gerelateerd gedrag waarnamen, bleek toch voldoende overeenstemming en kon er voorzichtig geconcludeerd worden dat daarmee ook een verbetering waargenomen is op de zelfwaardering van Jeroen, met name met betrekking tot goed opletten, initiatief nemen, concentratie en het praten over zijn gevoelens.

In de gegeven mondelinge en schriftelijke toelichtingen gaven moeder, vader en zijn beide leerkrachten aan dat zij weinig tot geen verbetering zagen met betrekking tot de genoemde topics. Wel is opgemerkt dat Jeroen meer zelfstandigheid, autonomie en initiatief vertoonde. Als voorbeelden zijn daarbij genoemd dat Jeroen thuis vaker zelf iets probeert zonder hulp te willen en dat Jeroen in sociaal spel op school meer bewuste keuzes maakt ten aanzien van met wie en wat hij wil spelen. Ook hebben zij aangegeven te hebben gemerkt aan Jeroen dat hij tijdens de therapie trots ervoer met betrekking tot

wat hij aan het maken was met als sterkste voorbeeld daarvan de wijze waarop hij zijn werk aan zijn klas presenteerde; staand op de tafel naast zijn werk, met de kinderen uit zijn klas om hem heen.

Met behulp van de Staalkaart executieve functies vanuit de Mediërend Leren Theorie (SEF-MLT) (Van Doorn & Van Loo, 2019), het Expressive Therapies Continuüm raamwerk (ETC) (Hinz, 2009) en beeldanalyses van het gemaakte werk, is er gekeken of en welke veranderingen in het beeldend ontwikkelingsproces van Jeroen waarneembaar waren gedurende de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom'. In het beeldend proces werd een ontwikkeling zichtbaar waarin het Jeroen steeds beter lukte om te komen tot concretisering van zijn inzet; van doelloos naar doelgericht, van explorerend naar georganiseerd, van associatief naar volgehouden aandacht, van impulsief naar regulerend, groeiend in zelfvertrouwen en autonomie (Hinz, 2009; Van Loo en Van Doorn, 2019; Claes et al, 2018). Dit wordt bijvoorbeeld zichtbaar in de wijze waarop Jeroen de verschillende elementen binnen het werk 'Stoomboot' heeft geordend; met veel zorg en vanuit zijn persoonlijke voorkeur voor wat hij mooi en belangrijk vindt. In de beeldende therapie werkte Jeroen vaak voor het eerst met bepaalde soorten gereedschap. Daarom lukte iets soms niet. In het oefenen van de bewustwording van zijn eigen wil om iets te doen lukken en van het besef dat je altijd kunt leren, ging hij die weerstand daarin toch aan. Jeroen heeft daarin een groot gevoel van trots ervaren. Dat bleek bijvoorbeeld uit hoe hij erover vertelde tegen zijn ouders; "Jij zult dat vast wel heel spannend vinden hoor mama, maar ik mocht dat!" en "Ik zeg nog niks hoor mama, maar ik ben met iets heel moois bezig!". Er kon zodoende ook een andere kijk op zichzelf ontstaan (Van Zadelhoff in Schweizer, 2006). Moeder benoemde hoe haar dit opviel tijdens de presentatie van zijn werkstuk in sessie 8, hoe hij bepaalde soorten gereedschap aan haar ging voordoen en uitleggen en dan ook echt wist waar hij het over had. Zij zag daarbij bij hem veel zelfvertrouwen zichtbaar worden.

3 maanden na het eindigen van de therapie heeft er een laatste dossieronderzoek plaatsgevonden en daaruit bleek dat in het voortgangsgesprek tussen de leerkrachten en de ouders van Jeroen in maart 2021 werd geconcludeerd dat Jeroen tot dan toe dat schooljaar sociaal emotioneel een vooruitgang heeft laten zien. Welke vooruitgang dit is, is niet concreet gemaakt. Wel is het zo dat er geen specifieke zorgen of problemen meer zijn gerapporteerd in het schooldossier van Jeroen tot dan toe.

Na het overwegen van de reacties van de respondenten, de resultaten vanuit de LMT-BO en wat er met behulp van het ETC en de SEF-MLT zichtbaar is geworden tijdens de therapie kunnen we concluderen dat de inzet van de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' positief resultaat heeft gegeven op de zelfwaardering van Jeroen.

4.2. Discussie

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden in een uitdagende tijd wegens de maatregelen rondom het Covid-19 virus. Vanwege de 1e lockdownperiode ontstond er een lange periode tussen de aanmelding voor en de inzet van de interventie. Tijdens de uitvoer van het onderzoek moest de beeldend therapeut 2 keer de therapie uitstellen vanwege het afwachten van de uitslag van een covid-19 test en was de therapie 2 keer uitgesteld in verband met de herfstvakantie en een geplande studiedag waardoor de kinderen vrij waren. De laatste 5 therapieën waren daarom korter op elkaar ingezet om zo te zorgen dat de therapie voor de kerstvakantie kon worden afgerond. Net na de therapieperiode was er op de school een drukke tijd in verband met de december-feestdagen en kwam er onverwacht net voor de vakantie een 2^e lockdownperiode. Hierdoor was merkbaar dat de betrokkenheid vanuit de respondenten sterk afnam. De 10 topics die in de vragenlijst werden voorgelegd aan leden van het netwerk om daarmee tot concrete gedrags-indicatoren te kunnen komen, bleken daarnaast onvoldoende specifiek waardoor de verschillende observanten verschillende situaties voor zich haalden waarin zij daaraan gerelateerd gedrag waarnamen en scoorden. Ook was de respons vanuit het netwerk

wisselvallig. Niet alle netwerkleden hebben bijgedragen aan zowel de nul- als de nameting. Er werd vooral kwantitatief gescoord en soms toegelicht. Daarom is ervoor gekozen de 10 topics aan te houden en die ook nadien te laten scoren, maar het kwalitatieve beeld dat daarmee ontstaat is niet eenduidig te herleiden tot de zelfwaardering van Jeroen. Daarbij is Jeroen zelf niet concreet betrokken bij het komen tot de verwoording van het doel zijn zelfwaardering te verbeteren. Hiermee wordt ook een belangrijke kritische noot helder met betrekking tot de betrokkenheid van Jeroen bij het verwoorden en evalueren van zijn doel met de inzet van de interventie. Hoewel hij zijn zelfwaardering heeft kunnen evalueren met behulp van de LMT-BO wordt er een kanttekening geplaatst bij de resultaten die hieruit zijn voortgekomen. De keuze van dit meetinstrument is overleg geweest met de bij de school betrokken orthopedagoge, maar beide orthopedagogen die de test voor en na de inzet van de interventie hebben afgenomen, gaven achteraf aan hun twijfels te hebben bij de geschiktheid van het meetinstrument voor deze cliënt met een zeer moeilijk lerend niveau. Zij gaven aan te zien dat Jeroen moeite had met het begrijpen van de vraagstellingen en daar extra uitleg in nodig had en dat hij soms antwoorden erg snel invulde waardoor zij zich afvroegen of hij die wel echt had overwogen.

De conclusie geeft zo een beeld waaruit blijkt dat er zeker een resultaat waarneembaar is maar dat onvoldoende causaal bewezen kan worden op welke wijze die te danken is aan de inzet van de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom'.

4.3. Aanbevelingen

De conclusie en discussie aangaande de hoofdvraag in hoeverre is er resultaat waarneembaar is van de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' op de zelfwaardering van Jeroen met een zeer moeilijk lerend niveau, geven zo weer dat er met voorzichtigheid geconcludeerd mag worden dat er verbetering is waargenomen. Het belang van dit onderzoek is nu met name komen te liggen op de verbetering van de meetbaarheid van het effect van de interventie 'Krachtstroom' om die zodoende vaker in te kunnen gaan zetten op de school waar dit onderzoek plaatsvindt, SBO De Sluis in Zwolle. Op die wijze kan worden bijgedragen aan de verbetering van de executieve functies van de leerlingen ten bate van het verbeteren van de zelfwaardering dat een weerslag geeft op de leermotivatie. Bij verder onderzoek naar de meetbaarheid van het effect van inzet van deze interventie zou de mogelijkheid om de cliënt meer te betrekken in het verwoorden van het al dan niet ervaren van de verbetering van de zelfwaardering, verder verkend kunnen worden. Daarvoor zou met hulp van de Richtlijn Effectieve Interventies LVB van het Landelijk Kenniscentrum LVB (De Wit, Moonen, Douma, 2011) onderzocht kunnen worden welk meetinstrument meer geschikt zou zijn voor het meten van de zelfwaardering bij kinderen tussen de 8 en 12 jaar met een zeer moeilijk lerend niveau en zou gekeken kunnen worden naar hoe de cliënt nog meer betrokken kan worden bij het beschrijven en evalueren van het doel van de inzet van de interventie. Het verdient daarbij de aanbeveling om de focus van een dergelijk onderzoek te verkleinen. Zelfwaardering is een breed begrip gebleken dat door vele cliënten op vele wijzen geuit kan worden. Door meer in te zoomen op specifiek probleemgedrag van de cliënt, kan er door het netwerk meer nauwkeurig worden meegekeken of er al dan niet verandering wordt waargenomen waarmee een verbetering van de zelfwaardering beoogd wordt. In dit onderzoek is duidelijk naar voren gekomen dat zowel de cliënt als het netwerk hebben ervaren dat de interventie zowel uitdagingen als plezier en trots teweeg heeft gebracht. Het verdient om die reden de aanbeveling deze interventie vaker in te zetten ten behoeve van cliënten in de leeftijd van 8 – 12 jaar met een leerbeperving en een kwetsbare zelfwaardering.

LITERATUUR

- Baarda, B. (2019). *Dit is onderzoek!.* Groningen/Utrecht: Noordhoff Uitgevers bv
- Bana, S., Sajedi, F., Mirzaie, H., Rezasoltani, P. (2017). The Efficacy of Cognitive Behavioral Play Therapy on Self Esteem of Children With Intellectual Disability. *Iranian Rehabilitation Journal* 2017; 15 (3) p.235-242. Geraadpleegd op 4 maart 2021, van <http://irj.uswr.ac.ir/article-1-694-en.html>
- Bosgraaf, L., Spreen, M., Patisselanno, K., Van Hooren, S. (2020). Art Therapy for Psychosocial Problems in Children and Adolescents: A Systematic Narrative Review on Art Therapeutic Means and Forms of Expression, Therapist Behavior, and Supposed Mechanisms of Change. *Frontiers in Psychology*. Geraadpleegd op 1 mei 2021, van <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.584685/full>
- Bremer, B., Van der Vegt, A.L. (2021). Zijn kleine klassen met extra sociaal-pedagogische ondersteuning effectief om problematisch gedrag van leerlingen te verminderen?. *Wij-leren.nl*. Geraadpleegd op 1 mei 2021, van <https://wij-leren.nl/kleine-klassen-effectief-probleemgedrag-verminderen.php>
- Buijsen-Duran, Y. (2017). Effect van mindset op de motivatie van HB tieners. *Talentstimuleren.nl*. Geraadpleegd op 11 september 2020, van <https://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/publicatie/4348-effect-van-mindset-op-de-motivatatie-van-hb-tieners>
- Deci, E.L., Ryan, R.M. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*. Geraadpleegd op 18 juni 2020, van https://www.researchgate.net/publication/11946306_Self-Determination_Theory_and_the_Facilitation_of_Intrinsic_Motivation_Social_Development_and_Well-Being
- Deenik, J., Van Winkelhof, M., Van 't Land, K. (2020, 4 juli). De echte oplossing voor de stijgende zorgkosten vind je niet in de zorg, maar in het onderwijs, *Financieel Dagblad*. Geraadpleegd op 13 juli 2020, van <https://fd.nl/opinie/1349943/de-echte-oplossing-voor-de-stijgende-zorgkosten-vind-je-niet-in-de-zorg-maar-in-het-onderwijs>
- Van Deth, R. (2013). *Psychiatrie: van diagnose tot behandeling*. Houten: BohnStafleu van Loghum
- Van Doorn, E. (z.d.). *Mediërend Leren de methode Feuerstein en zijn theoretische basis*. Geraadpleegd op 11 september 2020, van <https://docplayer.nl/112624498-Medierend-leren-de-methode-feuerstein-en-zijn-theoretische-basis.html>
- Van Doorn, E., Van Loo, F. (2016). Mediërend Leren (1). *Praxisbulletin jaargang* 33(9). Geraadpleegd op 11 september 2020, van <https://www.wilakkers.nl/bestanden/424920/pb3309-medierend-leren.pdf>
- Van Doorn, E., Van Loo, F. (2019). *Mediërend Leren*. Amsterdam: Boom uitgevers
- Doşen, A. (2010). *Psychische stoornissen, gedragsproblemen en verstandelijke handicap*. Assen: uitgeverij Koninklijke Van Gorcum

- Dweck, C.S. (2015). *Mindset: de weg naar een succesvol leven*, Amsterdam: B.V. uitgeverij SWP
- FVB (2020). *Vrijgevestigde vaktherapie in de jeugdhulp*. Geraadpleegd op 18 juni 2020, van <https://fvb.vaktherapie.nl/voor-gemeenten>
- Grabau, E., Visser, H. (1996). *Creatieve therapie: spelen met mogelijkheden*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Güldner, M. (2017). *Gezonde en kwetsbare positieve zelfwaardering bij kinderen*. Geraadpleegd op 27 augustus 2020, van <https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/42791680/complete+dissertation.pdf>
- Koopmans, T.A., Logt, G.J. (2018). Alle stoornissen raken aan zelfwaardering: interview met Max Güldner. *PsyXpert*, 2018(3). Geraadpleegd op 3 september 2020, van <https://www.psyxpert.nl/tijdschrift/editie/artikel/t/alle-stoornissen-raken-aan-zelfwaardering>
- Migchelbrink, F. (z.d.). *Half open en volledig gestructureerde of gestandaardiseerde interviews*. Geraadpleegd op 1 oktober 2020, van <http://www.actie-onderzoek.nl/pdf/gestructureerde%20interviewswebsitegereed.pdf>
- Haeyen, S., Van Hooren, S., Chakhssi, F. (2020). Benefits of Art Therapy in People Diagnosed With Personality Disorders: A Quantitative Survey. *Frontiers in Psychology*. Geraadpleegd op 27 augustus 2020, van <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.00686/full>
- Van Heycop ten Ham, B., Hulsbergen, M., Bohlmeijer, E. (2016). Protocol Transdiagnostische factoren, theorie en praktijk. *Boompsychologie.nl*. Geraadpleegd op 22 juni 2020, van https://www.boompsychologie.nl/media/13/whitepaper_heycoop_ten_ham_transdiagnostische_factoren.pdf
- Kaldenbach, Y. (2015). De verstandelijke beperking (verstandelijke-ontwikkelingsstoornis) in de DSM-5. *Boompsychologie.nl*. Geraadpleegd 3 op augustus 2020, van https://www.boompsychologie.nl/media/15/dsm-5_whitepaper_yaron_kaldenbach_verstandelijke_beperking.pdf
- Kennispleingehandicaptensector (2018). *Online interventie De Groeifabriek download de presentatie*. Geraadpleegd op 11 september 2020, van <https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/eigen-regie/interventie-verstandelijke-beperking-groeifabriek>
- Moonen, X.M.H., Boeschoten, J.C., Wissink, I.B., Zweeris, K. (2018). LVB? Daar kun je wat mee!. *Landelijk Kenniscentrum LVB*, Geraadpleegd op 11 september 2020, van https://www.kenniscentrumlvb.nl/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2018/10/handleiding_saf_en_valt_web_full_version.pdf
- Morisse, F., Ronsse, E., e.a. (2012). *Emotionele ontwikkeling bij mensen met een verstandelijke beperking*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant
- NHL Stenden Hogeschool (2017). *Handleiding N=1-Tool voor Systemisch N=1: versie 2.0*. Leeuwarden: uitgave in beheer NHLStenden

- Nieuwenhuis, L., Smelt, C., Van der Vlught, S., Van der Ende, W., Vos, P. (2020). *Basisboek Affectregulerende Vaktherapie*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant
- NJI.nl (2017). *Een positief zelfbeeld klopt niet altijd*. Geraadpleegd op 17 juni 2020, van <https://www.nji.nl/nl/2017/Een-positief-zelfbeeld-klopt-niet-altijd>
- Onderzoekdoen.nl (2020). *Likert schaal*. Geraadpleegd op 4 september 2020, van <https://www.onderzoekdoen.nl/enquete-onderzoek/likert-schaal/>
- Oosterhoff, M. (2017). Fouten maken is goed en wel hierom. *Marant.nl* Geraadpleegd op 11 september 2020, van <https://marant.nl/artikelen/fouten-maken-goed-leren/>
- Van Oosterom, A., Van Leeuwen, P. (2012). *De expressieanalyse van Kliphuis anno 2012*. Geraadpleegd op 11 september 2020, van https://hbo-kennisbank.nl/details/sharekit_hu:oai:surfsharekit.nl:b6e432f9-0f79-40e0-858d-3d983407f94f
- Pluryn (2020). *De Groeifabriek*. Geraadpleegd op 11 september 2020, van <https://degroeifabriek.pluryn.nl/home/>
- Prodia (2019). *Specifiek Diagnostisch Protocol bij cognitief sterk functioneren /Specifiek Diagnostisch Protocol bij cognitief zwak functioneren en verstandelijke beperking – Bijlage Mindset*. Geraadpleegd op 11 september 2020, van http://www.prodiagnostiek.be/materiaal/CF_mindset.pdf
- Postma-van Sloten, C., Bootsma, M., & Spreen, M. (2013). Klinkende klanken: Een voorbeeld van een systemisch N=1 onderzoek naar behandelresultaten van muziektherapie. *Tijdschrift voor Vaktherapie*, 9(3), 11-18. Geraadpleegd op 1 oktober 2020, van <https://www.researchgate.net/publication/283343960>
- Rijksoverheid (2014). *Doelen passend onderwijs*. Geraadpleegd op 18 juni 2020, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/doelen-passend-onderwijs>
- Rijksoverheid (2020). *Nationaal Techniekpact 2020*. Geraadpleegd op 13 juli 2020, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/convenanten/2013/05/13/nationaal-techniekpact-2020>
- SBO De Sluis (2020). *Over ons*. Geraadpleegd op 1 oktober 2020, van <https://sbo-desluis.nl/over-ons/>
- Schonkhoff, J.P. et al (2020). Connecting the Brain to the Rest of the Body: Early Childhood Development and Lifelong Health Are Deeply Intertwined, *National scientific council on the developing child, centre on the developing child at Harvard University*. Geraadpleegd op 4 maart 2021, van https://46y5eh11fhgw3ve3ytpwxt9r-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2020/06/wp15_health_FINALv2.pdf
- Schweizer, C. et al (2006). *In beeld*. Houten: BohnStafleu van Loghum
- Schweizer, C. (2009). *Uit de verf!: Handboek beeldende therapie*. Houten: BohnStafleu van Loghum
- Scribbr (2020). *Methodologie in je scriptie*. Geraadpleegd op 24 september 2020, van <https://www.scribbr.nl/scriptie-structuur/methodologie-in-je-scriptie/>

- Spreen, M., et al (2016). *De systemische N=1, verkenningen in de praktijk*. Geraadpleegd op 17 juni 2020, van https://www.researchgate.net/publication/308267483_De_Systemische_N1_Enige_praktijkverkenningen_Uitgave_Lectoraat_Social_Work_Arts_Therapies_Stenden_Hogeschool
- Van den Bos, K., Meijnckens D. (2017). Transdiagnostische factoren: Naar een gemeenschappelijke taal voor cliënten en vaktherapeuten. *Tijdschrift voor vaktherapie* 2017(4). Geraadpleegd op 24 september 2020, van <file:///home/chronos/u-0cf11a0d4a673241330392adb90e728d64188ad3/MyFiles/Downloads/Art.%20Van%20den%20BosMeijnckens.pdf>
- Van der Kolk, B. (2016). *Traumasporen*. Eeserveen; Uitgeverij Mens!
- Vandenbroucke, J.P. (2006). *De N = 1-trial, de meest ideale onderzoeksopzet, die te weinig wordt gebruikt*. Geraadpleegd op 17 juni 2020, van <https://www.ntvg.nl/artikelen/de-n-1-trial-de-meest-ideale-onderzoeksopzet-die-te-weinig-wordt-gebruikt/volledig>
- Verhoeven, N. (2016). *Wat is onderzoek?*. Amsterdam: Boom Uitgevers
- De Vos, T. (2015). LMT, wat kun je daarmee?. *Boom test uitgevers*. Geraadpleegd op 11 maart 2021, van https://onderwijsdatabank.s3.amazonaws.com/downloads/whitepaper_teije_de_vos_lmt.pdf
- De Vos, T. (2009). Voorbeeld van individuele rapporten LMT-BO, *Boom test uitgevers*. Geraadpleegd op 11 maart 2021, van https://www.boomtestonderwijs.nl/media/14/lmt_individuele_rapporten.pdf
- Weisfelt, P. (2007). *Op weg naar gezondheid*. Soest: Nelissen
- De Wit, M., Moonen, X., Douma, J., (2011). Richtlijn Effectieve Interventies LVB. *Landelijk Kenniscentrum LVB*. Geraadpleegd op 4 maart 2021, van https://www.kenniscentrumlvb.nl/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2018/10/Richtlijn-Effectieve-Interventies-LR-formaat-if00lc.pdf
- Zweers, I. (2018). *Shape sorting students for special education services?* Geraadpleegd op 11 september 2020, van <https://www.publicatie-online.nl/publicaties/i-zweers/>

Foto voorpagina door Ono Kosuki via Pexels

Overige afbeeldingen zijn privé-eigendom

BIJLAGEN

Verklaring geheimhouding en zorgvuldige omgang met persoonsgegevens door studentonderzoeker

Student: T.M. Roosenbrand – Aarnoudse

Studentnummer: S 4573137

Opleiding: NHLStenden, Leeuwarden, Beeldende Therapie, verkorte route

Hierbij verklaar ik dat:

Ik op de hoogte ben van de informatie en werkwijze zoals vastgelegd is in deze praktijk- en afstudeergids 3/4. Ik begrijp de informatie en werkwijze en zal me eraan houden zolang ik studeer aan de NHL Stenden hogeschool;

Ik in dit kader aan niemand identificeerbaar zal openbaren wat mij tijdens het onderzoek is verteld of wat ik op een andere manier te weten ben gekomen;

Ik zorgvuldig en verantwoord omga met de onderzoeksgegevens en met de aan mij verleende toegang tot digitale gegevensdragers.

0 Bij dezen verleen ik toestemming aan NHL Stenden hogeschool om de ruwe data van dit onderzoek anoniem te gebruiken voor verder onderzoek.

Datum: 10 september 2020

Handtekening:

ivm AVG verwijderd

BIJLAGE 3 - Toestemmingsverklaring wettelijk vertegenwoordigers (1/1)
ONDERTEKENDE VERSIE IVM PRIVACY IN BEHEER ONDERZOEKER

Titel onderzoek: 'Ik leer het wel!', een systemisch N=1 onderzoek naar de invloed van de beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' op de zelfwaardering van een jongen van 10 jaar met een zeer moeilijk lerend niveau op het speciaal basisonderwijs.

Verantwoordelijke onderzoeker: T.M. Roosenbrand-Aarnoudse

Hierbij verklaar ik dat:

Ik op een voor mij duidelijke manier mondeling (indien mogelijk) en schriftelijk ben ingelicht over de aard, methode, doel, de risico's en de belasting van het onderzoek;

De studentonderzoeker mijn vragen naar tevredenheid heeft beantwoord;

Ik weet dat de gegevens anoniem worden verwerkt, dat onderzoeksgegevens worden losgekoppeld van de persoonsgegevens en dat na afloop van het onderzoek de persoonsgegevens worden vernietigd;

Ik weet dat de gegevens en resultaten uit het onderzoek alleen anoniem aan derden, indien nodig, bekend zullen worden gemaakt.

Ik neem geheel vrijwillig deel aan dit onderzoek. Ik behoud me daarbij het recht voor om op elk moment, zonder opgave van redenen, mijn deelname aan dit onderzoek te beëindigen.

X Bij dezen verleen ik toestemming aan de onderzoeker om geluids- en/of beeldopnamen te maken voor zijn of haar onderzoek. Ik geef goedkeuring dat film-, foto-, en videomateriaal of bewerking daarvan uitsluitend voor analyse en/of wetenschappelijke presentaties zal worden gebruikt. De geluidsfragmenten of beelden zullen direct na het verwerken ervan, of anders na hooguit 6 maanden, worden vernietigd of dusdanig bewerkt dat het niet meer tot de persoon is te herleiden.

O Bij dezen verleen ik toestemming aan NHL Stenden hogeschool om de ruwe data van dit onderzoek anoniem te gebruiken voor verder onderzoek.

Naam deelnemer:

Ondertekend door wettelijk vertegenwoordigers:

.....

Datum:

Handtekening wettelijk vertegenwoordigers:

.....

In te vullen door de uitvoerende onderzoeker:

Ik heb een mondelinge (indien mogelijk) en schriftelijke toelichting gegeven op het onderzoek. Ik zal resterende vragen over het onderzoek naar vermogen beantwoorden. De deelnemer zal van een eventuele voortijdige beëindiging van deelname aan dit onderzoek geen nadelige gevolgen ondervinden.

Naam onderzoeker: T.M. Roosenbrand - Aarnoudse

Datum: 1 september 2020

Handtekening onderzoeker:

BIJLAGE 4 Analyse aanmeldingsgesprek en dossier

Tabel B.4.1.A. Terugkerend gedrag (gelinkt aan LMT-BO) vanuit schooldossier 2019-2020 verwerkt tot topics om mee te nemen in vragenlijsten en interviews

Onderwijs-gerelateerde persoonlijkheidsfactor vanuit LMT-BO	Problematiek die benoemd wordt in dossier 19-20	Frequentie	Samenvattend	Topics
Leermotivatie	blokken als opdracht moeilijk is	1	Blokken Niet doorgaan	- Zelfstandig werken
Zelfvertrouwen	defensief bij veranderingen Onzeker mbt werkhouding Onzeker en blokkeren als opdracht moeilijk is	111	Onzeker Defensief Blokken	- Aangaan van iets nieuws - Initiatief nemen - iets doen dat hij spannend vindt
Doorzetten	Gevoelig voor tijdsdruk Maakt zich er vanaf Concentratie en betrokkenheid is van korte duur Snel afgeleid	1111 1	Tijdsdruk Concentratie Afgeleid 'Slordig werken'	- Zelfstandig werken - Goed opletten - Concentreren - Doorzetten
Sociale Wenselijkheid	Bang voor klasgenoot Contact zoeken met die klasgenoot spiegelt zich aan anderen onvoldoende weerbaar opzoeken spannende kinderen Wil leren weglopen of het uitspreken als hij iets niet wil	11111 111	Bang voor anderen Volgend Weerbaarheid Hulp vragen	- Hulp vragen - Over zijn gevoelens praten - Omgaan met verwachtingen van anderen
KANTTEKENING VOOR DISCUSSIE	Gedragsindicator had beter dichterbij de 'beschreven problematiek 19-20' kunnen blijven. Dit was een concretere weergave van het probleem en daardoor mogelijk beter aan te relateren door het netwerk. Bovenstaande 'topics' waren opgesteld in de verwachting dat het netwerk meer concreet zou benoemen op welke wijze zij dat gedrag heden ten dage waarnamen om zodoende tot specifieke gedragsindicatoren te kunnen komen. Hieraan werd niet op tijd of onvoldoende voldaan.			

Tabel B.4.1.B. Terugkerend gedrag (gelinkt aan LMT-BO) vanuit schooldossier 2020-2021 ter vergelijking om inzicht te krijgen in verandering gedrag Jeroen t.a.v. voorgaand schooljaar

Onderwijs-gerelateerde persoonlijkheidsfactor vanuit LMT-BO	Problematiek die benoemd wordt in dossier 20-21	Frequentie	Samenvattend	Topics
Leermotivatie	Geen rapportage	-	-	
Zelfvertrouwen	Geen rapportage	-	-	
Doorzetten	Geen rapportage	-	-	
Sociale Wenselijkheid	Geen rapportage	-	-	
OVERIG	Uit samenvattend verslag voortgangsgesprek 'Jeroen' 11 maart 2021 leerkracht en ouders (totaal: 2 zinnen) conclusie: Leerling is sociaal emotioneel vooruitgegaan en bij lezen			

Tabel B.4.2. Verhouding indicator tot zelfwaardering ervaren door netwerk zoals beschreven bij aanmeldingsgesprek vanuit verslag beeldend therapeut

Gedragsindicatie	Verhouding indicator tot zelfwaardering ervaren door netwerk zoals beschreven bij aanmeldingsgesprek vanuit verslag beeldend therapeut, juni 2020
Zelfstandig werken	Kan blokkeren , heeft duidelijke instructies nodig
Goed opletten	Is gevoelig voor tijdsdruk, kijkt (dan) niet goed naar wat hij moet doen
Aangaan van iets nieuws	Als hij niet weet wat er van hem verwacht wordt, kan hij blokkeren, is onzeker
Initiatief nemen	Spiegelt zich aan anderen, wacht af
Iets doen dat hij spannend vindt	Geeft snel op als hij het te moeilijk vindt of denkt iets niet te kunnen, Als hij iets spannend vindt, kan hij blokkeren
Concentreren	Is snel afgeleid
Doorzetten	Geeft snel op als hij het te moeilijk vindt of denkt het niet te kunnen
Hulp vragen	Vraagt niet of te laat hulp, is dan al vastgelopen
Over zijn gevoelens praten	Snel huilen of boos, gaat uit contact . Kan beter praten met ouders, heeft aangegeven te merken dat hij dingen minder goed kan dan anderen
Omgaan met verwachtingen van	Onvoldoende weerbaar , vindt het moeilijk om nee te zeggen, wordt verdrietig van contact met

anderen	kinderen die niet aardig tegen hem doen, wil het graag heel goed doen qua leren/sport/spel, is teleurgesteld als het hem niet lukt
OVERIG IN BELANG ONDERZOEK	Leerproblemen; orthopedagoge vraagt zich af of bovenstaande problematiek bijdraagt aan leerprestaties (dus: onderpresteren)

BIJLAGE 5 – Topiclijst voor netwerk

NB Bij rondsturen voor nameting verviel de tekst: "In welke mate ervaar je dat de cliënt moeite heeft met: "

NAAM KIND:

NAAM:

RELATIE:

DATUM:

Eventuele bijzonderheden:

Als iemand zichzelf op gezonde wijze waardeert, zie je dat o.a. terug in het aangaan van nieuwe situaties, om hulp vragen, volgehouden aandacht (concentratie) en gezonde emotie-regulatie (omgaan met boosheid, angst, verdriet, vrolijkheid op zo'n manier dat het kind niet blokkeert) (Deci en Ryan, 2000, Dweck, 2015, Güldner, 2017, Van Loo en Van Doorn, 2019)

Als je durft te erkennen dat je nu nog iets niet kunt maar denkt dat je iets kunt leren als je het oefent en met hulp van anderen, vertrouw je op je eigen kracht en ontwikkelingsmogelijkheden (groeimindset).

Om in te schatten waar groeimogelijkheden zijn, vraag ik je om aan te geven in welke mate de cliënt problemen ervaart in die vaardigheden en om daarbij een concreet voorbeeld te geven van hoe je dat bij hem waarneemt.

Hieronder kun je aangeven in welke mate je bepaald gedrag herkent bij de cliënt. De mate kun je weergeven door een score te geven van 1 tot 5. Herken je het gedrag:

1. helemaal niet
2. Een beetje niet
3. Neutraal
4. Een beetje wel
5. Helemaal wel

Daarnaast geef je een concreet voorbeeld van hoe dat gedrag zich typeert bij de cliënt en scoor je hoe vaak dat concrete gedrag uit je voorbeeld zich voordoet:

- A. Elke dag 1 – 3 keer
- B. Elke week 1 – 4 keer
- C. Elke maand 1 – 4 keer

In welke mate ervaar je dat de cliënt moeite heeft met:

Gedrag	Mate: <i>Onderstreep wat van toepassing is</i>	Voorbeeld <i>Hoe zie je dit?</i>	Hoe vaak <i>Onderstreep wat van toepassing is</i>
Aangaan van iets nieuws (denk aan: nieuwe sociale situatie, nieuwe leerstof, nieuw spel, etc.)	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C
Concentreren	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C
Zelfstandig werken	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C
Hulp vragen	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C
Initiatief nemen	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C
Doorzetten	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C
Over zijn gevoelens praten	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C
Iets doen wat hij spannend vindt	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C

Omgaan met verwachtingen van anderen	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C
Goed opletten	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C
	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C
	1 – 2 – 3 – 4 – 5		A – B – C

Bedankt voor het invullen!

Vriendelijke groet,
Thera Roosenbrand-Aarnoudse
Beeldend therapeut i.o. De Sluis, Zwolle

VOOR

THEMA'S

Ik verneem graag meer over de manier waarop Jeroen omgaat met:

- Concentreren
- Iets nieuws proberen
- Zelfstandig werken
- Hulp vragen
- Initiatief nemen
- Doorzetten
- Over zijn gevoelens praten
- Iets doen wat hij spannend vindt
- Omgaan met de verwachtingen van anderen
- Goed opletten

Ik wil in het interview verder graag in beeld krijgen:

HOE IS DE SAMENSTELLING VAN HET GEZIN

WAT KUN JE VERTELLEN OVER HET OPGROEIEN VAN, WELKE BIJZONDERHEDEN ZIJN ER TE NOEMEN

WAT KAN GOED

OP WELKE MANIER MERK JE DAT DAT OOK ERVAART?

WAT GAAT MINDER GOED, HOE MERK JE DAT THUIS

OP WELKE MANIER MERK JE DAT DAT OOK ERVAART?

SCHOOLERVARINGEN; wat ging en gaat goed, wat minder goed

WELKE VERWACHTING HEB JE VAN DE THERAPIE?

WELKE UITKOMST HOOP JE DAT HET GEEFT?

WAT VIND JIJ NOG BELANGRIJK OM TE VERTELLEN OF TE WETEN IN HET KADER VAN DE THERAPIE OF HET ONDERZOEK?

NA

OPGESTELDE VRAGEN VOOR NA-GESPREK MET MOEDER

Vraag 1

Wil je toelichting geven op de volgende scores die in de voor- en nameting verschillen van elkaar?

- In de eerste lijst bij moeite met concentratie hem eerst een 5 gegeven: 'heel erg' en in de tweede lijst een 2: een beetje
- praten over gevoelens, daar had je eerst 4 nu 3, dus eerst best wel moeite en nu neutraal, ofwel: minder moeite.
- Doen wat hij spannend vindt, eerst 4, best wel veel moeite, en nu 2, een beetje
- Omgaan met de verwachtingen van anderen, eerst 5, dus veel moeite en nu een 4, dus minder moeite.
- Goed opletten, eerst veel moeite 5, nu 4 iets minder moeite.

Vraag 2

Hoe heb je gemerkt dat hij plezier had in het werken, na aanleiding van een opmerking die je onderaan op de vragenlijst toevoegde.

Vraag 3

Aan wie heeft hij het eindwerkstuk allemaal nog laten zien?

Vraag 4

Na aanleiding van je opmerking dat hij jou aangaf 'ik mag iets doen in de therapie dat jij misschien wel heel spannend vindt'; merk je of hij dit nu ook op andere manieren meer doet?

Vraag 5

Heb je een idee van hoe hij zelf terugkijkt op de therapieperiode?

Vraag 6

Hoe ging hij ermee om dat de boot bij het ophalen om mee naar huis te nemen deels uit elkaar ging?

Bijlage 7 Opgestelde topics en vragen voor semigestructureerd interview 'voor' met leerkracht

Wil je vertellen over de indruk die je hebt van in de klas?

Hoe gaat hij met jou om?

Op welke manier sluiten jullie aan bij het niveau van?

Wat helpt hem om ontwikkelstapjes te maken?

Hoe gaat hij met klasgenoten om?

Hoe schat jij in dat hij over zichzelf denkt als leerling?

Waarom zie je dat hij nog kan groeien mbt sociaal emotioneel

Mbt executieve functies

NAV invullen scoreformulier:

- Je benoemt dat als hij boos is, hij geen woorden lijkt te kunnen geven aan zijn boosheid. Op welke wijze merk je dat? Wat helpt hem dan?
- Op welke manier merk je dat goed oplet in de klas?
- Op welke manier verhoudt zich dat tov zijn concentratieproblemen merk jij?
- Je benoemt dat hij goed om hulp kan vragen maar dat minder goed lijkt te kunnen als hij een conflict heeft met een andere leerling? Hoe merk je dat? Wat helpt hem?

Bijlage 8 Analyse schriftelijke en mondelinge toelichtingen door het netwerk

Tabel B.8.1. Kleurcodering in eerste instantie van verschillende topics

Leermotivatie 1. Zelfstandig werken = <i>De cliënt gaat schoolwerk dat hij moeilijk vindt uit de weg, hij stopt er snel mee of stelt het uit voor hij ermee aan de slag gaat</i> 2. Goed opletten <i>De cliënt kijkt niet goed naar wat de opdracht inhoudt voordat hij ermee begint</i> Zelfvertrouwen (ZV): 3. Aangaan van iets nieuws Aangaan van iets nieuws <i>De cliënt vindt het spannend iets te proberen dat hij nog niet eerder heeft gedaan en blokkeert daardoor</i> 4. Initiatief nemen <i>De cliënt vindt het spannend om iets te doen zonder dat hij de uitkomst weet</i> 5. Iets doen dat hij spannend vindt <i>De cliënt is bang om iets verkeerd te doen en durft daar niet over te praten</i>	Doorzettingsvermogen (DV): 6. Concentreren <i>De cliënt is snel afgeleid tijdens het doen van een opdracht</i> 7. Doorzetten <i>De cliënt vindt het moeilijk om door te zetten als hij weerstand ervaart</i> Sociale wenselijkheid (SW): 8. Hulp vragen <i>De cliënt vraagt hulp als hij iets niet begrijpt of als hij iets moeilijk vindt</i> 9. Over zijn gevoelens praten <i>Als de cliënt zich boos of verdrietig voelt, blokkeert hij en gaat er niet over in gesprek</i> 10. Omgaan met verwachtingen van anderen <i>De cliënt vindt het moeilijk om uit contact te gaan met kinderen die niet leuk met hem omgaan</i> OVERIG MOGELIJK VAN BELANG IN KADER ONDERZOEK
--	--

Tabel B.8.2. Kleurcodering in tweede instantie van verschillende topics

LM1 Zelfstandig werken
LM2 Goed opletten
ZV3 Aangaan van iets nieuws
ZV4 Initiatief nemen
ZV5 Iets doen dat hij spannend vindt
DV6 Concentreren
DV7 Doorzetten
SW8 Hulp vragen
SW9 Over zijn gevoelens praten
SW10 Omgaan met verwachtingen van anderen
OVERIG IN BELANG ONDERZOEK

Tabel B.8.3. Overzichtstabel van wie op welke wijze en wanneer (voor en/of na) heeft geëvalueerd

Wie	Voor	Na	Inter- view	LMT- BO	Scoren gedrags- indicatoren	Toe- lichting scores	Schriftelijke toelichting anderszins
Jeroen	X			X			
		X		X			
Moeder	X		X		X		
		X			X		
Vader	X						X
		X			X	X	
Leerkracht 1	X		X		X	X	
		X			X		
Leerkracht 2							
		X			X	X	
Leerkracht vorig jaar	X				X	X	
Ortho- pedagoog 1	X			X		X	X
Ortho- pedagoog 2							
		X		X		X	X

Tabel B.8.4. Overzicht van mondelinge en/of schriftelijke toelichtingen door ouders

Op te vragen bij onderzoeker

Tabel B.8.5. Overzicht van mondelinge en/of schriftelijke toelichtingen leerkracht vorig jaar (leerkracht 19/20) en huidige leerkrachten; leerkracht 1 en leerkracht 2

Op te vragen bij onderzoeker

Toelichting bij Leermotivatietest voor het basisonderwijs

De LMT-BO bestaat uit 78 stellingen waarvan de cliënt kan aangeven of dat wel, niet en/of soms of een beetje door de cliënt herkend wordt bij zichzelf (keuzemogelijkheden A of B / A of B of C)

Onderstaande tekst is overgenomen vanuit het individuele profiel waarbij deze tekst als algemene toelichting wordt gegeven (De Vos, 2009). Voor een voorbeeld daarvan: https://www.boomtestonderwijs.nl/media/14/lmt_individuele_rapporten.pdf

Leermotivatatie

Betreft de mate waarin de leerling de behoefte heeft om op school te presteren. Een lage score wijst op een duidelijke tegenzin in het schoolse leren, met name in het leren van theorievakken. Een hoge score wijst daarentegen juist op een goede zin in het schoolse leren.

Zelfvertrouwen

Geeft aan of de leerling in staat is om met gevoelens van spanning om te gaan die zich kunnen voordoen in schoolse situaties. Te denken valt aan een situatie 'voor het bord', of bij overhoringen. Het begrip 'faalangst' speelt hierbij een belangrijke rol. Het is het soort angst, dat een blokkerende werking heeft en waarbij zelfs lichamelijke verschijnselen kunnen optreden. Te denken valt aan stotteren en blozen. Lage scores wijzen op een gebrek aan zelfvertrouwen en een zekere mate van faalangst. Hoge scores wijzen op het tegendeel.

Doorzettingsvermogen

Betreft de mate waarin de leerling juist een bepaalde spanning nodig heeft om tot optimale prestaties te kunnen komen. Het gaat als het ware om een spanning in relatief ongestructureerde situaties, die een leerling extra aanzet tot het leveren van een goede prestatie. Leerlingen met lage scores hebben de neiging om taken, die niet zonder meer op te lossen zijn, met tegenzin of zelfs helemaal niet uit te voeren. De leerling met een hoge score zet bij wijze van spreken 'de tanden' in de opgedragen taak om er iets goeds van te maken.

Sociale wenselijkheid

Is de neiging zichzelf in een onrealistisch gunstig daglicht te stellen. Een lage score wijst erop dat de leerling niet de neiging heeft om het beeld van zichzelf aan te passen in de hoop meer waardering te krijgen en men hoeft dus ook niet te vrezen dat de leerling een te positief en onrealistisch beeld van zichzelf heeft gegeven. Leerlingen met een hoge score zijn er vaak niet zozeer op uit waardering te krijgen, maar trachten eerder afkeuring te vermijden. Ze zijn geneigd hun gedrag te richten naar de norm en toe te geven aan de eisen van anderen. In feite blijkt hieruit een gebrek aan zelfvertrouwen. Bij een hoge score moet men er op bedacht zijn dat de leerling ook op de andere kenmerken een te positief beeld schildert van zichzelf.

Tabel B.9.1. Overzicht van door Jeroen ingevulde scores nulmeting en nameting LMT-BO met Selectie van specifieke vragen die door de cliënt bij de nul- en nameting verschillend zijn beantwoord, gerelateerd aan zelfwaardering

Vraagnr	Nul	Na	Vraagnr	Nul	Na	Vraagnr	Nul	Na	Vraagnr	Nul	Na
1	C	A	21	B	B	41	A	A	61	A	A
2	C	A	22	C	A	42	A	A	62	B	B
3	A	A	23	B-A	B	43	C	B	63	A	A
4	A	A	24	B SOMS	A	44	B	A	64	B	A
5	B	A	25	C	A	45	A	A	65	B	A
6	B	B	26	A-B	B	46	C	C	66	B	B
7	B	C	27	B	B	47	A	C	67	BC	C
8	B	B	28	A	A	48	C	A	68		B
9	A	A	29	A	B	49	B	A	69	B	C
10	B	B	30	A-C	A	50	B	B	70	B	A
11	A	A	31	B	B	51	C	C	71	A	B
12	B	B	32	A	A	52	B	B	72	B	A
13	A	B	33	A-B	A	53		A	73	C	C
14	A B	B	34	B	B	54	A	A	74	A	B
15	B	A	35	A-C	B	55	SOMS	B	75	B	A
16	A	A	36	C	C	56	B	B	76	A	A
17	B	B	37	A	A	57	B	C	77	C	C
18	B	B	38	A	B	58	C	A	78	C	A
19	C	C	39	B	B	59	C	C			
20	B	B	40	B	C	60	B	B			

Selectie van specifieke vragen die door de cliënt bij de nul- en nameting verschillend zijn beantwoord, gerelateerd aan zelfwaardering (gevoelsbelevingen, inschattingen iets te kunnen):

Vr1 Ik vind hard leren leuk – van nee, niet *naar* ja dat is zo

Vr5 Als ik boos ben dan > van laat ik dat niet merken *naar* laat ik dat merken

Vr7 Als ik een beetje bang ben, voel ik me vaak sterker > van dat maakt geen verschil *naar* ja dat is zo

Vr15 Als ik een beetje zenuwachtig ben bij een toets dan lukt het beter > Van dat is niet zo *naar* ja dat is zo

Vr23 Als ik in de groep iets moet zeggen, dan ben ik zenuwachtig > van Dat is een beetje zo *naar* dat is nooit zo

Vr25 Als ik onverwacht naar de directeur moet, dan ben ik erg zenuwachtig > van Ja dat is beslist zo *naar* nee dat is niet zo

Vr29 Als ik me ergens druk over maak, dan voel ik me zwak > ja dat is zo *naar* nee dat is juist niet zo

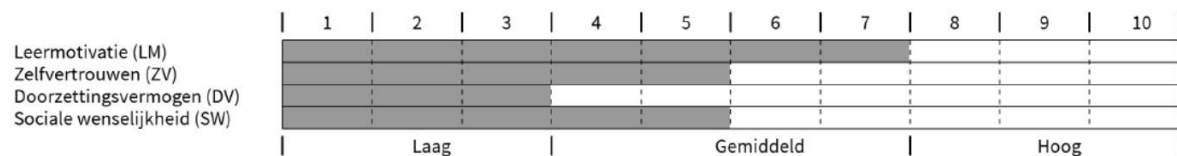
Vr35 Als ik weet dat ik een test krijg dan voel ik me heel kalm > Nee dat is helemaal niet zo *naar* dat is niet zo

Vr38 Ik heb...> van bijna nooit een hekel aan iemand *naar* soms wel een hekel aan iemand

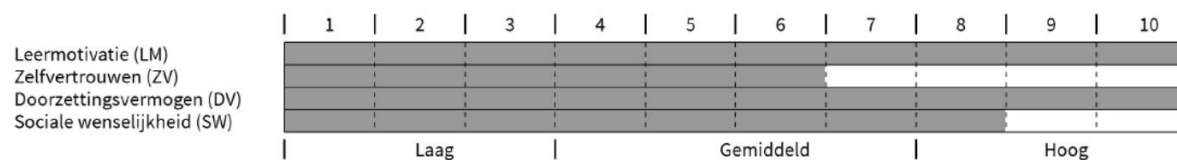
Vr43 Als anderen lachen omdat ik iets stoms heb gedaan, dan vind ik dat heel erg > van ja dat is zo *naar* dat is wel een beetje zo

Vr65 Als ik met iets moeilijks bezig ben, ga ik net zo lang door tot het lukt > van dat is soms zo *naar* ja dat is zo

Vr71 Een beetje angst voor mijn werk op school is... > slecht *naar* goed

Figuur B.9.2. Resultaten nulmeting LMT-BO, herdrukt van door orthopedagoog beschreven rapportage

Figuur B.9.3. Resultaten nameting LMT-BO, herdrukt van door orthopedagoog beschreven rapportage

Verslag orthopedagoge 1 NULMETING:

Op te vragen bij onderzoeker

Krachtstroom

Een beeldend therapeutische interventie

voor kinderen tussen de 8 en 18 jaar

met een kwetsbare zelfwaardering

De beeldend therapeutische interventie Krachtstroom is zorgprogramma overstijgend en in te zetten ten behoeve van cliënten in de leeftijd van 8 – 18 jaar binnen het onderwijs en de jeugdzorg. Vanwege de appèlwaarden die aan het werken met gereedschap te verbinden zijn, is deze interventie bij uitstek geschikt om in te zetten bij kinderen met hoogbegaafdheid of een licht verstandelijke beperking.

De interventie werkt vanuit de Mediërend Leren theorie (Van Doorn & Van Loo, 2019) die inzet op het verbeteren van de executieve functies van een kind, met name de waarneming, emotie-regulatie, planning en metacognitie, ter bevordering van een gezonde zelfwaardering waarin het uitgangspunt is dat iedereen kan ontwikkelen. En daarnaast vanuit het Expressive Therapies Continuüm (ETC) (Hinz, 2009) waarin ingezet wordt op het gebruik van materiaal dat de eigenschappen draagt om een analoog proces in de therapie te bewerkstelligen aansluitend op het ontwikkelingsproces van kinderen, specifiek met betrekking tot de verbetering van de executieve functies.

De interventie 'Krachtstroom' richt zich op kinderen in de leeftijd van 8 – 18 jaar met een kwetsbare zelfwaardering dat zich uit in leer- en regulatieproblemen volgens de Competentiebelevingsschaal voor kinderen (CBSK) (Harter, 1985), de Competentiebelevingsschaal voor adolescenten (CBSA) (Ph.D.A. Treffers, A.W. Goedhart, B.R.H. Van den Bergh, J.W. Veerman, L. Ackaert en L. de Rycke, 2002) of de Leermotivatietest (LMT) (De Vos, Oosterveld, 2009). Er is dan sprake gebleken van problemen ten opzichte van de motivatie, het zelfvertrouwen, het adequaat kunnen beoordelen van het eigen functioneren en/of sociaal functioneren.

Indicaties

- Passiviteit
- Depressie
- Angst
- Problemen in de emotieregulatie (bijvoorbeeld woede uitbarstingen, huilerigheid, vermijding)
- Autisme
- AD(H)D
- Verstandelijke beperking / uitdaging (IQ 50-80 / 130 <)

Contra-indicaties

- Onveilige en/of niet steunende school- en/of thuissituatie
- Suïcidaliteit, in die mate dat het kind een gevaar vormt voor zichzelf en/of anderen wanneer het werkt met gereedschappen als een zaag, hamer, schroevendraaier ed.
- Een matige tot ernstige verstandelijke beperking (IQ <50)

De beeldend therapeutische interventie 'Krachtstroom' is gericht op het aangaan en het oefenen van de verschillende executieve functies waar beroep op wordt gedaan dankzij de specifieke eigenschappen van gereedschap zoals de zaag, boormachine en schroevendraaiers. Deze specifieke eigenschappen geven ruimte aan de autonomie van de cliënt en zijn in kaart te brengen met hulp van de 'Staalkaart cognitieve bouwstenen' en 'Staalkaart executieve functies' die zijn uitgegeven door Emiel van Doorn en Floor van Loo (2019) en door het Expressive Therapies Continuüm (ETC) van Lisa Hinz (2009)

De interventie is opgedeeld in 3 fasen;

1. oefenen, 2. kiezen, 3. laten zien en terugkijken.

De fase 'oefenen' geeft het kind de ruimte om te exploreren en op impulsen te reageren (appèlwaarden) en geeft gelegenheid aan de therapeut om het kind te observeren en uit te dagen om ontwikkelingsstapjes te zetten.

In de fase 'kiezen' maakt de cliënt samen met de therapeut de keuze uit een aantal werkvormen. Het kiezen en door de verschillende sessies heen bij die keuze blijven, maakt deel uit van de doelen tijdens deze fase. De werkvormen waaruit gekozen kan worden, hebben als eigenschap de cliënt te stimuleren zich te richten op het *ervaren* wat ruimte geeft aan het 'in het hier en nu zijn', het voelen van emoties, het ervaren van 'flow' en creatief denken (Hinz, 2009; Tammes, 2020). In de 3^e en laatste fase is er ruimte om terug te kijken op het eigen proces, het werk dat is gedaan (en ontstaan) en daar het eigen netwerk bij te betrekken. Daarin worden zowel de successen als de faalmomenten benoemd waarin de belangrijkste aandacht uitgaat naar wat het kind daarmee heeft gedaan, welke executieve functies het heeft geoefend en waar het in is gegroeid.

De interventie bestaat uit tenminste 8 sessies van 45 – 60 minuten per keer. Afhankelijk van de hulpvraag vindt die individueel plaats of in een groep van maximaal 4 kinderen (per begeleider). De rode draad in het therapieproces is de opvatting dat 'iedereen kan leren' (Van Doorn & Van Loo, 2019; Dweck, 2015).

In de interventie is 'de zone van de naaste' van belang (Vygotsky in Van Loo en Van Doorn, 2019). Dat wil zeggen: de therapeut stelt zich op als begeleider waarmee de cliënt een ontwikkelproces durft aan te gaan. Het is dus belangrijk dat deze werkrelatie als veilig en steunend wordt ervaren door de cliënt en dat de therapeut in staat is om op adequate wijze de cliënt inzicht te geven in diens ontwikkelproces gedurende de therapie (Schweizer, 2000; Van Zadelhof in Schweizer et al, 2001). Ter ondersteuning en inspiratie kan gebruik gemaakt worden van door een model dat gebaseerd is op het Leerzone model van Senninger (2000) en van diverse downloads die het Platform Mindset hiervoor aanbiedt: <https://platformmindset.nl/download-items/>

Ook is de therapeut in staat om een vertaalslag te maken van het leerproces in de therapie naar het leerproces op school en in de thuissituatie en zal het de betrokken leerkrachten en ouders steunen en adviseren in het voortzetten van dit ontwikkelproces ook buiten de therapie waarmee de 'zone van de naaste' vergroot wordt.

Beschrijving van de sessies

Fase 1 – OEFENEN: 'Van proberen kun je leren'

Wat wordt er gedaan		Gekoppelde doelen
1 ^e Sessie	Kennismaking	- <i>Observatie door therapeut</i>
2 ^e Sessie	Gereedschappen uitproberen	- <i>Hulp aannemen</i>
3 ^e Sessie	<i>NB de therapeut legt van te voren een (ruime!) selectie klaar waarmee de cliënt aan het werk kan, op basis van de persoonlijke leerdoelen en mogelijkheden.</i>	- <i>Ervaren dat je iets (nog) niet kunt</i> - <i>Doorzetten</i> - <i>Exploreren en uitproberen</i> - <i>Goed kijken</i> - <i>Succes en falen toe-</i>

		<i>eigenen</i> - <i>Bijkomende gevoelens reguleren</i>
--	--	---

Fase 2 – KIEZEN: 'Ik denk dat ik het wel kan'

Wat wordt er gedaan		Gekoppelde doelen
4 ^e Sessie	Clïënt maakt keuze uit een werkvorm plus de wijze waarop dit in sessie 8 gepresenteerd zal gaan worden	- <i>Plannen</i> - <i>Organiseren</i> - <i>Keuzes maken</i> - <i>Hulp aannemen</i> - <i>Doorzetten</i> - <i>Bijkomende gevoelens reguleren</i> - <i>Metacognitie oefenen</i>
5 ^e Sessie	Aan het werk!	
6 ^e Sessie	Aan het werk!	
7 ^e Sessie	Werkstuk afmaken en presentatie voorbereiden, persoonlijk leerplan weer bekijken	

Fase 3 – LATEN ZIEN en TERUGKIJKEN

Wat wordt er gedaan		Gekoppelde doelen
8 ^e Sessie	Presenteren van het werk aan door de cliënt gekozen mensen uit diens netwerk, evt. vertellen over persoonlijk leerplan	- <i>Trots zijn</i> - <i>Eigen aandeel benoemen</i> - <i>Metacognitie oefenen</i>
9 ^e Sessie	Terugkijken en evalueren, feedback op het persoonlijk leerplan	

Theoretische onderbouwing

Een van de belangrijkste aspecten in de ontwikkeling van kinderen is het ervaren van de invloed die het kan uitoefenen; de zelfstandigheid ofwel autonomie (Deci en Ryan, 2000; Kohnstamm II, 2002, pp.125-137). Door daarin succeservaringen op te doen en te leren omgaan met falen, ontwikkelt een kind een gezonde zelfwaardering. Wanneer het kind zichzelf ten opzichte van leeftijdsgenoten niet vergelijkbaar kan waarderen, stagneert de ontwikkeling van de eigen autonomie: 'ik kan dat niet'. Als de wijze waarop kinderen zichzelf waarderen bijdraagt aan hun gedrags- en ontwikkelingsproblemen, noemen we het een 'kwetsbare zelfwaardering' (Güldner, 2017). Het worstelt dan met het zichzelf te accepteren met internaliserende of externaliserende gedragsproblemen als gevolg (Karels, 2014). Denk daarbij bijvoorbeeld aan faalangst, perfectionisme, emotieregulatieproblemen, concentratie- en motivatieproblemen, depressie en (sociale) angsten (Doşen, 2010; Dweck, 2015; Güldner, 2017; Zweers, 2018; Van Doorn & Van Loo, 2019). Om kinderen te ondersteunen in hun sociale, emotionele en cognitieve ontwikkeling, wordt geadviseerd om in de therapeutische behandeling in te zetten op het ontwikkelen van de executieve vaardigheden (Deci en Ryan, 2000; Kohnstamm, 2002; Piaget, Feuerstein en Vygotsky in Van Loo en Van Doorn, 2019); "Onze cognitieve functies bepalen hoeveel we weten, wat we weten en wat we zouden kunnen (gaan) doen, onze executieve functies bepalen of, hoe en wanneer we iets doen" (Lezak et al, in Van Doorn & Van Loo, 2019). Onder executieve functies vallen bijvoorbeeld volgehouden aandacht, waarneming, emotieregulatie en metacognitie (het nadenken over het eigen handelen). Uiteraard geldt dit voor kinderen met alle intelligentie-quotiënten. Maar met name kinderen met een leerbeperking (bij een IQ 50-85) of leeruitdaging (IQ 130+) hebben vaak te maken met een kwetsbare zelfwaardering omdat zij ofwel zo vaak faalervaringen hebben opgedaan dat zij succes niet weten toe te eigenen ofwel zo onbekend zijn met falen dat zij niet adequaat om kunnen gaan met bijkomende onzekerheid wanneer zij toch

met onbekende situaties of leerstof te maken krijgen (Kerpel, 2015; Prodia, 2019; Zweers, 2018). Het opdoen van ervaringen waarin zowel falen als succes geoefend worden en het ontwikkelen van zelfregulerende vaardigheden, dragen bij aan een gezonde zelfwaardering (Van Doorn & Van Loo, 2019; Van Heycop ten Ham, Hulsbergen en Bohlmeijer, 2016; Deenik, Van Winkelhof, Van 't Land, 2020).

Als er vermoedens zijn van een kwetsbare zelfwaardering, kan met hulp van de leermotivatietest (LMT-BO/-VO), de competentie belevingsschaal voor kinderen (CBSK) of de competentie belevingsschaal voor adolescenten (CBSA) in beeld gebracht worden in welke mate die aanwezig is en welke componenten daarin een rol spelen. De CBSK is geschikt voor kinderen van 8 - 12 jaar en de CBSA voor jeugdigen van 12 - 18 jaar. Met hulp daarvan wordt inzichtelijk gemaakt hoe het kind zichzelf scoort met betrekking tot de eigen schoolvaardigheden, sociale acceptatie, sportieve vaardigheden, fysieke verschijning, gedragshouding en gevoel van eigenwaarde. De LMT-BO is geschikt voor kinderen van groep 6 - 8 en de LMT-VO voor jeugdigen op het voortgezet onderwijs. Deze maakt de leermotivatietest, zelfvertrouwen, doorzettingsvermogen en sociale wenselijkheid inzichtelijk.

Beeldende therapie valt onder de noemer vaktherapie. Deze vorm van therapie kenmerkt zich door nadruk te leggen op 'doen' en 'ervaren'. Door ervaringen op te doen tijdens de therapie, met hulp van het medium als waardevol instrument (Schweizer, 2009, p.29) en de therapeut als adequate mediator (Van Loo, Van Doorn, 2019, p.205, 144), ontstaat er bewustwording en kan er geoefend worden met nieuwe vaardigheden en inzichten. Ervaringsgerichte, beeldende therapie biedt de cliënt gelegenheid om de executieve functies te oefenen en te verbeteren.

De interventie 'Krachtstroom' maakt gebruik van de specifieke eigenschappen van het gereedschap die de cliënt uitdagen om executieve functies te oefenen die bijdragen aan het welzijn van de cliënt en die gelegenheid bieden om succes- en faalervaren op te doen. De inzet van gereedschap als zaag en hamer, tang en boormachine geven de cliënt de gelegenheid om zich te kunnen uiten, kracht in het materiaal kwijt te kunnen (en die van hemzelf dus te kunnen ervaren). Dit werkt affect-regulerend en autonomie-versterkend; 'controle kan gevoeld worden over het uiten of het handelen' (Schweizer, 2009, p.282). Het Expressive Therapies Continuüm (ETC) biedt een raamwerk waarmee deze ervaringen geïdentificeerd kunnen worden (Hinz, 2009). In een bijlage van de interventie is een overzicht opgenomen waarin de verschillende executieve functies gekoppeld zijn aan de verschillende componenten van het ETC. Het ETC biedt de therapeut inzicht in de ontwikkelstappen die de cliënt kan zetten ten behoeve van het ontwikkelen van een gezonde zelfwaardering en het oefenen van de diverse executieve functies.

Het gereedschap is daarin een verlengstuk van de cliënt en biedt de gelegenheid om invloed uit te oefenen; wat vast zit kan nu los, wat één stuk is kan nu opgedeeld worden, wat gesloten is kan nu open worden gemaakt, etc. De cliënt kiest de gereedschappen en overige materialen om mee te werken. Deze interventie leent zich voor herhaling (het gebruik van gereedschap is de (enige) voorwaarde tijdens de sessies) waardoor de ervaring verdiept en versterkt kan worden. Dit bevordert het gevoel van competentie; de cliënt gaat kunnen ervaren dat hij/zij kan leren en weet wat hij/zij doet waardoor het vertrouwen in zichzelf kan groeien. De therapeut stelt zich daarin steunend en meewerkend op.

In de 3^e en laatste fase is er dan ruimte om terug te kijken op het eigen proces, het werk dat is gedaan (en ontstaan) en daar het eigen netwerk bij te betrekken. Daarin worden zowel de successen als de faalmomenten benoemd waarin de belangrijkste aandacht uitgaat naar wat het kind heeft gedaan daarmee, welke executieve functies het heeft geoefend en waar het in is gegroeid.

BIJLAGE 11 *Model dat gebaseerd is op het Leerzone model van Senninger (2000)*

Paniekzone

- Ik durf niet
- Ik kan het niet
- Ik bevries
- Ik verzet me
- Ik ga weg

Leerzone

- Ik probeer het
- Ik kan het nog niet
- Ik ben het aan het oefenen
- Ik vraag hulp
- Ik let op het voorbeeld

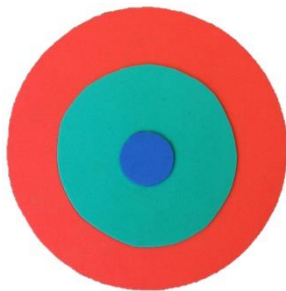
Comfortzone

- Ik kan het zonder hulp
- Ik kan het iemand uitleggen
- Ik kan het voordoen

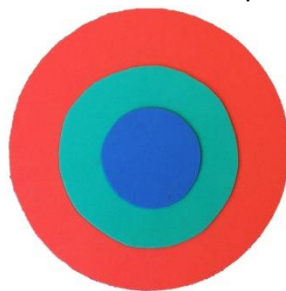

Leerzone model van Senninger (2000)

Dit model is in de therapie er steeds bij te pakken om te visualiseren waar in het leerproces iemand staat. De blauwe cirkels van de 'comfortzone' zijn er in 3 maten waardoor zichtbaar gemaakt kan worden hoe iemand zichzelf inschat mbt wat er te leren is en om het leerproces zichtbaar te maken:

Je kunt al wat
en ook nog veel leren

Je kunt al wat
en ook nog wat leren

Je kunt al veel
en ook nog wat leren

De opvatting 'iedereen kan leren' draagt bij aan het ontwikkelen van een 'groei mindset' waardoor het doorzettingsvermogen, zelfvertrouwen en de leermotivatie verbeterd worden en er een gezonde zelfwaardering ontstaat (Van Loo en Van Doorn, 2019; Dweck, 2015).

Gebruik voor het maken van de verschillende kleuren cirkels karton of foam.

Maatsuggesties:

Rood: 25 cm

Blauw 1: 5 cm

Blauw 3: 18 cm

Groen: 20 cm

Blauw 2: 10 cm

Werkvorm 4

IK KUNST 'T WEL!

OEFENING VAN EXECUTIEVE FUNCTIES

- Waarneming
- Volgehouden aandacht
- Flexibiliteit
- Emotieregulatie

EXPRESSIVE THERAPIES CONTINUÛM

- Kinesthesiek
- Perceptie
- Cognitie
- Sensoriek
- Affectie
- Symboliek

DOEL

Het doel van deze werkvorm is om oplossingsgericht denken te stimuleren. Deze werkvorm nodigt uit om met vormen te spelen (perceptuele component van het ETC) en te associëren en is zodoende heel geschikt voor cliënten die cognitief en/of perceptueel zijn ingesteld

MATERIAAL

- Restmateriaal van uit elkaar gehaalde apparaten
- Diverse materialen als resthout, karton, lappen stof, kurk, etc. etc.
- Gereedschap zoals verschillende zagen, hamers, schroevendraaiers in vele maten, kleine accu-schroefmachine, tangen, schuurmachine, schuurpapier
- Schroeven en spijkers
- Houtlijm
- Veiligheidsbril
- Veiligheidshandschoenen in kindermaat
- Acrylverf
- Spuitverf
- Kwasten
- Rollers
- Lijm
- Versiermateriaal zoals glinstersteentjes en stickers
- Schaar, lijm, lijmpistool, etc.

AANPAK

Deze werkvorm geeft ruimte om in alle lagen van het ETC te bewegen. De therapeut kan de werkvorm inzetten om de cliënt de stappen binnen het ETC te laten zetten die passend zijn bij de behandeling. In tegenstelling tot werkvorm 2 waarin gekozen wordt voor een concreet project, werkt deze werkvorm met name vanuit de perceptie en affectie-laag van het ETC. Het kan stimulerend en inspirerend werken om voorbeelden te bekijken van kunstenaars die ook op die wijze werken (art trouvé):

Piet Hein Eek: <https://pietheineek.nl/product/afvalbuste-plastic>

Mark van den Heuvel: <https://www.allekunstenaars.nl/kunstenaar?profile=30384>

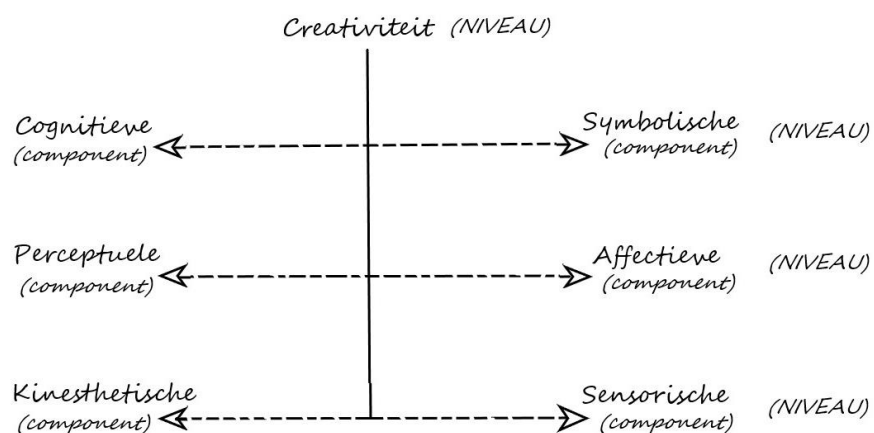
Anja Lofvers: <https://www.anjalofvers.nl/kinderen>

Bert Klaver: <http://www.galeriemildam.nl/uncategorized/recycling-kunst-bert-klaver/>

Jörg Ridderbusch: <https://luna-art.nl/kunstenaars/jorg-ridderbusch/>

Als de cliënt moeite heeft om te beginnen, kan het helpend zijn om aan de hand van een thema te werken. Bijvoorbeeld: zelfportret, bloemen, een boom, etc. (meer cognitief en symbolisch. Of om gewoon te gaan beginnen en samen te gaan associëren 'waar lijkt dit op?' (meer symbolisch, affectief en perceptueel)

Bijlage 13 *Het Expressive Therapies Continuüm en een koppeling aan de verschillende executieve functies*

Figuur B.13.1. Raamwerk Expressive Therapies Continuüm (Hinz, L., 2009)

Tabel B.13.2 Het ETC en de executieve functies, in relatie tot de Piramide van de cognitieve functies (zie figuur B.14.1, Bijlage 14)

Het ETC en de executieve functies		
Niveau	De componenten en hun koppeling naar cognitieve en executieve functies	
3	Cognitie Doelgericht werken Plannen Organisatie Probleemoplossend werken Timemanagement	Symboliek Plannen Kritisch denken Organisatie Prioritering
2	Perceptie Richten van aandacht Waarneming Rationele beslissingen nemen	Affectie Herkennen van, reageren op en beheersen van emotionele impulsen Flexibiliteit Taakinitiatie Reactie-inhibitie
1	Kinesthesie Reageren op en beheersen van fysieke impulsen	Sensoriek Richten en volhouden van aandacht Waarneming

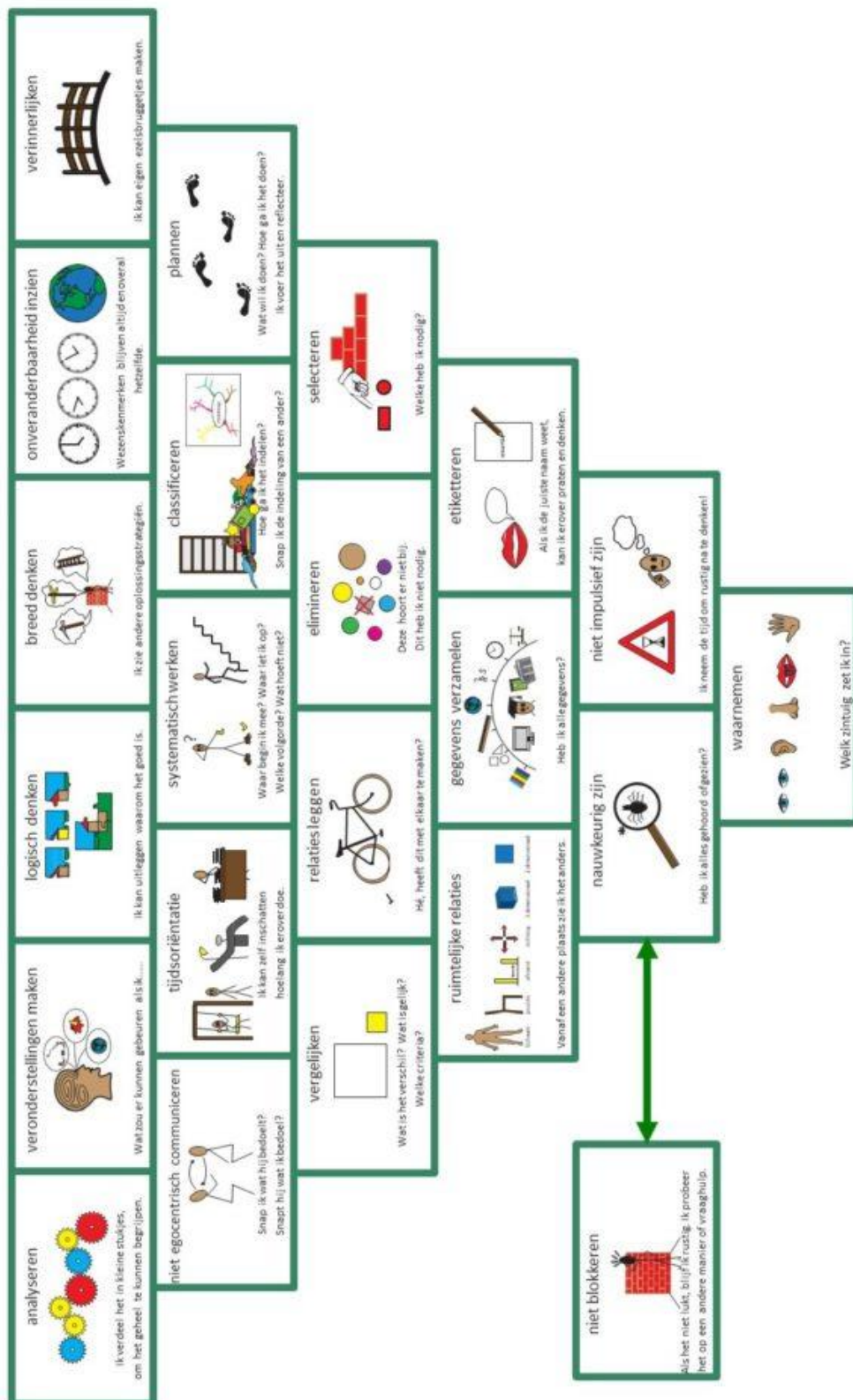
Bijlage 14 De 'Staalkaart executieve functies' Mediërend Leren Theorie (SEF-MLT) en de Piramide van de cognitieve functies

Welke executieve functies zitten er in de taak / het materiaal / de activiteit?	
Spel / materiaal / werkblad etc.:	
Geef aan of (en hoe, red.) er een beroep wordt gedaan wordt op:	
Planning / prioritering	
Organisatie	
Timemanagement	
Werkgeheugen	
Metacognitie	
Reactie-inhibitie	
Emotieregulatie	
Volgehouden aandacht	
Taakinitiatie	
Flexibiliteit	
Doelgericht gedrag	

Noot: Herdrukt van "Mediërend Leren" door Van Doorn, E., Van Loo, F., 2019, pp. 251, Amsterdam, Nederland: Boom uitgevers)

cognitieve functies

de bouwstenen van het denken

Figuur B.14.1 De piramide van de cognitieve functies, de bouwstenen van het denken (Van Doorn, 2019)

Bijlage 15 *Analyse van beeldaspecten en materiaalhantering gedurende 8 sessies*

Op te vragen bij onderzoeker

Tabel B.15.1. Schema beeldanalyse en waarnemingen ETC en SEF-MLT sessie 1

Tabel B.15.2. Schema beeldanalyse en waarnemingen ETC en SEF-MLT sessie 2

Tabel B.15.3. Schema beeldanalyse en waarnemingen ETC en SEF-MLT sessie 3

Tabel B.15.4. Schema beeldanalyse en waarnemingen ETC en SEF-MLT sessie 4

Tabel B.15.5. Schema beeldanalyse en waarnemingen ETC en SEF-MLT sessie 5

Tabel B.15.6. Schema beeldanalyse en waarnemingen ETC en SEF-MLT sessie 6

Tabel B.15.7. Schema beeldanalyse en waarnemingen ETC en SEF-MLT sessie 7

Tabel B.15.8. Schema beeldanalyse en waarnemingen ETC en SEF-MLT sessie 8

Tabel B.15.9. Schema gereedschap en materiaalgebruik, geel gearceerd is meer dan de helft van de keren

Soort materiaal	Sessie								Hoe vaak
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Hamer	x			x					2/8
Zaag	x	x		x	x	x			5/8
Kolomboormachine		x		x				x	3/8
Lijmklem				x	x			x	3/8
Stanleymes	x								1/8
Spuitbus verf							x		1/8
Beschermend materiaal zoals mondkapje, bril, gehoor		x					x		2/8
Schaar						x			1/8
Schuurblok met schuurpapier				x					1/8
Verfroller			x						1/8
Lepel			x						1/8
Bankschroef	x	x		x	x	x			5/8
Accuschroefmachine	x								1/8
Tang	x								1/8
Smal penseel	x								1/8
Schroevendraaiers	x								1/8
Lijmpistool						x		x	2/8
Verf			x						1/8
Sloopapparaat	x								1/8
Hout		x	x	x	x	x	x	x	7/8
Papier						x	x		2/8
Decoratie (afbeeldingen, rietjes, glitters, pepernoten, overig)			x				x	x	3/8

Tabel B.15.10. Schema materiaalhantering zoals zichtbaar vanuit het ETC, geel gearceerd is toename in 2^e helft, blauw gearceerd is afname in tweede helft

ETC	Sessie				Hoe vaak (eerste helft interventie)	Sessie				Hoe vaak (tweede helft interventie)
	1	2	3	4		5	6	7	8	
Sensorisch	x	x	x	x	4/4	x		x	x	3/4
Kinesthetisch	x	x	x	x	4/4	x	x	x	x	4/4
Affectief	x	x	x		3/4	x	x	x	x	4/4
Perceptueel	x	x		x	3/4	x	x	x	x	4/4
Symbolisch	x		x		2/4	x				1/4
Cognitief					0/4	x	x		x	3/4

Tabel B.15.11. Schema materiaalhantering zoals zichtbaar vanuit de Staalkaart Executieve Functies vanuit de Mediërend Leren theorie (SEF-MLT), geel gearceerd is toename in 2^e helft

SEF - MLT	Sessie				Hoe vaak (eerste helft interventie)	Sessie				Hoe vaak (tweede helft interventie)
	1	2	3	4		5	6	7	8	
Planning / prioritering				x	1/4	x		x		2/4
Organisatie			x	x	2/4	x	x		x	3/4
Timemanagement				x	1/4		x			1/4
Werkgeheugen					0/4					0/4
Metacognitie					0/4					0/4
Reactie-inhibitie		x			1/4	x				1/4
Emotieregulatie		x	x		2/4	x			x	2/4
Volgehouden aandacht	x	x			2/4	x	x	x		3/4
Taakinitiatie					0/4			x	x	2/4
Flexibiliteit					0/4	x				1/4
Doelgericht gedrag		x	x		2/4			x	x	2/4